

## Herinneringen aan de Edi-expeditie van 1890.

(Vervolg en slot van N°. 8, bladz. 465.)

### V.

#### *Tweede tocht naar Oleh-Gadja.*

30 Juni—2 Juli 1890.

Sedert de stellingen in en om Pedawa Pontong waren vermeersterd, hoorden we al spoedig plannen smeden voor nieuwe gevechten.

Zoo deden de meest fantastische verhalen de ronde over een voorgenomen tocht naar het staatje Perlak. Dan weer heette het dat een tocht naar Djingkei, 't broeinest van kwaadgezinden, in 't verschiet lag. Wijd en zijd werden deze en dergelijke praatjes over vechtplannen rondgestrooid. Ja, zelfs de minst praatzieke courant wist er meer van te vertellen dan onze generaal er misschien ooit van geweten heeft. Intusschen werden voorbereidende maatregelen getroffen om over zee naar Perlak te stevenen en den 29sten Juni werd het grootste deel der Java-colonne aangewezen om 't varken te wasschen.

Aan dezen tocht zouden deelnemen :

- het 6de bataljon infanterie ;
- de 2de compagnie, 3de bataljon infanterie ;
- een sectie bergkanonnen ;
- een detachement cavalerie, sterk : 1 officier en 15 ruiters ;
- een detachement genietroepen, ter sterkte van : 3 officieren en 41 minderen ;
- een opnemingsbrigade, sterk : 1 officier en 2 minderen ;
- een ambulance, sterk : 2 officieren van gezondheid ; 14 minderen en 20 tandoes ;
- een kwartiermeester.

Deze colonne telde 33 officieren, 703 minderen, 350 dwangarbeiders, 11 officiersbedienden, benevens 30 paarden en muilieren.

Voor hen, die nog niets wisten, begon 't waas der geheimzinnigheid wel een beetje vervelend te worden. Ziet, als men zoo uitrukt om zijn ziel en zaligheid aan Vorst en Vaderland te wijden, dan weet men ook gaarne waar men den vijand zoo ten naastenbij ontmoeten zal. Maar niet eens te weten naar welk staatje de tocht is gericht, is wel een beetje kras! Doch persoonlijke belangen behooren ondergeschikt te zijn aan 't algemeene belang. Het algemeen belang was hier geheimhouding van den voorgenomen tocht en den vijand te doen weten, dat we gingen naar een staatje, waar we geen plan hadden te verschijnen.

Dat de tocht in elk geval over zee moest geschieden, bleek voldoende uit de volgende order omtrent de inscheeping:

Regeling van het embarkement en voor den overvoer der colonne *HALEWIJN*.

*Sindoro* sleept:

4 kleine tonkangs, 4 sectiën, 4de compagnie, 6de bataljon infanterie;  
4 » » 4 » 3de » » » »

1 groote tongkang, genietroepen, opnemingsbrigade, geniematerieel. Vóór het binnenloopen van de koewala zullen zich hierbij voegen: de colonne-commandant, de chef van den staf en de luitenant-adjutant.

*Albatros* sleept:

3 groote tonkangs, 2de compagnie, 3de bataljon infanterie;  
3 » » paarden artillerie en cavalerie, materieel, munitiën der artillerie; reserve-munitie der infanterie;  
1 groote tonkang, personeel artillerie en cavalerie.

*Zeemeeuw* sleept:

1 groote tonkang, ambulance;  
3 » tonkangs, dwangarbeiders;  
3 » » 2de compagnie, 6de bataljon infanterie;

*Benkoelen* sleept:

3 groote tonkangs, 1ste compagnie, 6de bataljon infanterie;  
2 » » waterschepen; op elk 5 dwangarbeiders; koks en keukenkoelie's van de 3de en 4de compagnie 6de bataljon;  
1 groote tonkang, vivreschip, waarop kwartiermeester en 5 dwangarbeiders;  
2 » tonkangs, dwangarbeiders.

Volgorde, waarin de koewala en verder de rivier zal worden opgevaren:

- 1°. gewapende sloepen der marine;
- 2°. de tonkangs, gesleept door *Z. M. Sindoro*;
- 3°. de tonkangs, gesleept door *Albatros*;
- 4°. de tonkangs, gesleept door *Zeemeeuw*, en
- 5°. de tonkangs, gesleept door *Z. M. Benkoelen*.

Elke compagnie neemt met zich in de tonkangs 8 dwangarbeiders, dragende 8 pakkisten expeditie met patronen en 5 dwangarbeiders voor het kookgereedschap; de 3de en 4de compagnie doen voor den overvoer hunne keukenkoelie's en het kookgereedschap inschepen op een der waterschepen.

De bij de compagnieën ingedeelde dwangarbeiders bij die compagnieën in de menage.

De resterende 8 pakkisten patronen per compagnie in de tonkang met artillerie-munitie.

Op den dag van vertrek moet vóór het embarkement de soep genuttigd zijn; de eetketel gevuld wezen met het resterende eten van den dag en ook de veldflesch gevuld zijn met koude thee.

Edi, 28 Juni 1890.

De Colonnecommandant,

(was get.) HALEWIJN.

Den 30sten Juni, 's morgens te 8 uren v. m. stond de Java-colonne aangekomen tot den afmarsch naar de koewala Edi om daar te embarkeeren. De generaal hield een vluchtige revue en daarna werden de officieren bekend gemaakt met den eigenlijken tocht en het doel er van. De commandant der 3de compagnie, 6de bataljon infanterie, ontving de volgende order, waaruit voldoende blijkt wat er voorloopig moest gebeuren:

Het doel van den tocht is: tuchtiging van Oleh-Gadjah.

Met de tonkangs zal de kali Bagoh worden opgevaren tot de Gedei.

Ter hoogte gekomen van den klappertuin op den linkeroever der Bagoh-rivier, zal de 3de compagnie 6de bataljon infanterie daar onmiddellijk debarkeeren en zich vastzetten in het terrein; zoo noodig gaat zij hiertoe  $\pm$  250 M. voorwaarts tot ter plaatse van de beide versterkingen, den 16den dezer door haar genomen.

Hoewel niet waarschijnlijk, omdat men op onze komst niet verdacht is, moet toch elke tegenstand door den vijand geboden dadelijk *met kracht* worden te keer gegaan; op hulp van de artillerie mag niet worden gerekend.

De 4de compagnie van het korps heeft last om op gelijke wijze te debarkeeren op den rechteroever en zich vast te zetten ter plaatse van de Gedei.

Zonder bepaalden last van den colonnecommandant wordt niets verbrand.

Edi, 30 Juni 1890.

De Colonnecommandant.

(was get.) HALEWIJN.

't Was ongeveer half twaalf v. m., toen de geheele colonne in de tonkangs achter de stoomschepen lag.

Tegen 1 uur 15 minuten n. m. werden de ankers gelicht en ging de flotille onder stoom. Nu de steven naar 't noorden gericht bleef, begreep iedereen dat we niet naar Perlak, dat ten zuiden van Edi ligt, maar naar het ten noorden van Edi gelegen Bagoh gingen. Vermakelijk was 't te hooren, hoe thans bijna iedereen met de bekentenis voor den dag kwam: »ik wist wel, dat we naar Oleh-Gadja zouden gaan." Zoo gaat het meer met geheimpjes.

De gevleugelde woorden: *vriend* en »in vertrouwen» zijn de beste boden om 't grootste geheim met de snelheid des bliksems aan den man te brengen. Daarom . . . . »houdt op!» hooren we door den redacteur van *De Militaire Spectator* ons toeroepen, »ga niet op dit thema door, want daarvoor kan ik geen ruimte afstaan.» Wel nu, dan stappen we daarvan af en gaan liever eens een kijkje nemen op de *Sindoro*.

Op dien bodem waren overgegaan de colonnecommandant met zijn staf, de officieren van de 3de en 4de compagnie, 6de bataljon infanterie, de officier-opnemer en de commandant der genietroepen.

De commandant van de *Sindoro*, C. VREEDE, Luitenant ter zee 1ste klasse, ontving ons zeer hoffelijk, terwijl de Heeren WOLDRINGH, GAIJMANS en HALEWIJN, allen Luitenants ter zee 2de klasse, en de Officier van Administratie 2de klasse VAN DRUTEN, benevens de Officier van Gezondheid 2de klasse VAN LEER, ons een alleraangenaamsten middag bezorgden. Alles ging er recht gezellig en joviaal toe, zooals men dat van onze marine-kameraden gewoon is.

Menig glas werd aan »succes, kameraadschap en gezondheid» gewijd, zoodat het ons voorkwam dat een slechte afloop vrij wel onmogelijk, de kameraadschap voor eeuwig zou zijn, en van ziek worden geen sprake meer kon wezen. 't Zij zoo! De weinige uren, op dezen bodem doorgebracht, gedenken wij allen met 't meeste genoegen en, eerlijk gezegd, speet het ons zoo spoedig naar den wal te moeten.

Reeds te 3 uur 15 minuten n. m. viel 't anker op de reede van Bagoh en bleef de flotille nog een geducht eind uit den wal liggen.

Zoodra we in de richting Bagoh stoomden, zag men op vele punten groote vuren ontsteken. Dikwijls worden deze door den Atjeher als waarschuwing gebezigd, als er onraad is, maar deze keer scheen dat toch niet zoo te zijn. Men had dus te doen met de gewone sawah-branden. De alang-alang wordt nl. van de rijstvelden afgebrand. In elk geval wist men niet zeker, wat die hemelhooge rookzuilen met hare gloeiende tongen te beteekenen hadden en was men op geduchten tegenstand voorbereid.

In verband met den waterstand, zeilde de flotille te ongeveer 5 uur 30 minuten n. m. naar de koewala Bagoh. Vier gewapende sloepen der marine gingen op verkenning vooruit en werden in alle deftigheid door de 31 tonkangs gevolgd.

't Was prachtig weder en de heldere maan kwam ons wel van pas.

Bij 't aangegeven punt aangekomen, debarkeerde de voorhoede onder dekking der gewapende marine-sloepen. Te ongeveer 8 uur 30 minuten n. m. stonden de 3de en 4de compagnie van het 6de bataljon infanterie op Bagoh's grondgebied. Met de meeste voorzichtigheid ging de 3de compagnie in gesloten orde voorwaarts, telkens halt houdende, goed luisterende en de verdere ontscheping dekkende. Zoo slopen wij door de hooge alang-alang voorwaarts, vast besloten elken weerstand met kracht te gemoet te treden.

Eindelijk bereikten we den ons welbekenden klappertuin, in welks westelijken rand we stelling namen, op onze linkerflank gedekt door een andere compagnie.

De 4de compagnie had intusschen stelling genomen op den rechteroever der Bagoh-rivier, dáár waar de Gedei Bagoh gestaan had en dekte het débarkeeren.

Geen enkele vijand stoorde de ontschepping, zoodat alles vlot van stapel liep.

Er werd een bivak betrokken als volgt: de westelijke flank werd door 3 sectiën van de 3de compagnie van het 6de bataljon infanterie bezet, met haar rechtervleugel tegen het onbegaanbaar bosch aanleunende; op de zuidelijke flank lagen de 2de compagnie van het 3de bataljon infanterie en de 2de en 1ste compagnie van het 6de bataljon infanterie in bataille, met den linkervleugel tegen de rivier.

Daar van de zijde van het onbegaanbare bosch en van die der rivier geen gevaar dreigde, werden op de noord- en oostflank geen troepen opgesteld. Een sterke bivakwacht hield bovendien een wakend oog op den boschrand. Op deze wijze verkreeg men een groote ruimte voor de plaatsing van de artillerie, cavalerie, genietroepen en den trein.

Een wacht, ter sterkte van een sectie, stond aan den weg bij de twee versterkingen, die wij bij onzen vorigen tocht hadden vermeesterd. Overigens nam elke flank hare eigen veiligheidsmaatregelen.

Wegens gebrek aan tijd en materialen werd het bivak niet versterkt. Met 't oog op 'tgeen morgen te doen stond, was 't ook goed zoo gauw mogelijk te gaan slapen. 't Werd toch nog 11 uur, eer alles in 't bivak vereenigd was. Een breede strook alang-alang werd vóór de facen afgesneden en de maan spreidde een helder licht over 't voorgelegen terrein.

Toen we zoo op een stuk imitatieleder en onder een wollen deken of bournous naar 't heldere maantje lagen te turen, dachten we onwillekeurig aan 'tgeen Dr. J. STEINBECK in zijn bivak na den slag van Gravelotte ondervond. In zijn *Um und in Metz 1870* zegt hij, over dat bivak sprekende:

Rrrrr! eine Salve fegt über das Feld und der Eisenhagel schlägt gerade in das schlafende Bataillon ein. Die Verwirrung, die nun folgt, ist unbeschreiblich. Was nicht getroffen ist, springt auf und reisst die Gewehrpyramiden um, deren Bajonette im Fallen noch manchen verletzen. Die Verwundete wälzen sich schreiend in ihrem Blute am Boden, alle anderen fliehen im ersten Schrecken mechanisch rückwärts in die dunkle Nacht. Der erste Gedanke ist, die rettende Schlucht hinter uns zu erreichen und dort Deckung zu suchen, der zweite, klarere jedoch: »Aber unsere Gewehre müssen wir doch wieder haben." So ist alles aufgelöst und zerstreut, keine Ordnung, kein Kommando mehr! Und wie bei uns, so scheint es überall zu sein. Mit 15 Mann irre ich auf dem Schlachtfelde umher und überall begegnen mir einzelne Gruppen und losgelöste Trupps, die ihr Regiment in der rabenschwarzen Nacht verloren haben und nun laut nach

den Ihrigen rufen. Aus der Ferne tönen Signale und Kommandos, aber wer versteht sie? Dazwischen knattert noch immer das Gewehrfeuer und dringen die schrillen Schmerzensschreie der Verwundeten und hallt der entsetzliche Ruf: »Wasser, Wasser!»

Wij behoeven dus niet alleen aan Samalanga terug te denken, om schrik en ontzetting en de grootste verwarring zich van den troep te zien meester maken, als een bivak wordt overvallen.

Zelfs de hooggeprezen Duitsche troepen bleken, volgens ons citaat, de orde ook niet te bewaren, toen ze door goed afgegeven salvo's uit den slaap werden gewekt.

Het Duitsche bataljon, waarvan hier sprake is, had aan 't laatste gedeelte van den grooten slag deelgenomen. De gelederen waren schrikbarend gedund, de overgeblevenen uitgeput van vermoeienis, honger en — wat het ergste is — dorst. Nadat het bataljon verzameld was, werden de geweren aan rotten gezet dáár waar men stond. Men bivakkeerde als overwinnaars en spoedig lag het gansche bataljon in diepen slaap. Bij Samalanga moest de strijd nog beginnen. Dit maakte nog al eenig verschil in 't nemen van veiligheidsmaatregelen enz., doch de beste wakers kunnen salvo's niet verhinderen, vooral niet als die op groote afstanden worden afgegeven.

De vijand had de beleefdheid onze nachtrust niet te verstoren. 't Was duidelijk, dat hij in geen geval op onze komst gerekend had, want anders zouden er hier zeker bij 't ontschepen spaanders gevlogen hebben.

#### 1 Juli.

't Scheen een gewichtige dag te zullen worden, die 1ste Juli! De Javacolonne toch moest heden doordringen tot de Gedei van Oleh-Gadja, deze verbranden en 't gebied van Tengkoë Joesoef zooveel mogelijk verwoesten.

In hoeverre zij hare taak naar behooren zou kunnen vervullen, kon niemand met eenige zekerheid zeggen. Of de vijand sterk of zwak was, of we groote versterkingen te vermeesteren hadden, eer we tot Tengkoë Joesoefs woning zouden zijn gekomen, niemand wist hierop een bepaald antwoord te geven. Doch wat we dezen dag ook mochten ontmoeten, welgemoed trokken we ten strijde, vast geloovende in eene overwinning onder de aanvoering van zulk een energieken, beleidvollen en dapperen commandant. En die gedachte bezielde een ieder, van den oudste tot den jongste. Het volle vertrouwen in den aanvoerder is een machtige kracht, die den zwakke steunt, den moedige een held doet worden!

Reeds vroeg in den heerlijken ochtendstond was in 't bivak alles in rep en roer. Vóór den afmarsch werd de soep genuttigd en te ongeveer 5 uren was de colonne marschvaardig.

De 4de compagnie, 6de bataljon infanterie, bleef ter bewaking van het bivak achter.

De marschcolonne was als volgt samengesteld:

Voorhoede: 3de compagnie 6de bataljon infanterie, de genietroepen, onmiddellijk gevolgd door de cavalerie, die op nader bevel ter verkenning zou vooruit gaan.

Hoofdcolonne: 2de compagnie 3de bataljon, de artillerie, 1ste compagnie 6de bataljon en de ambulance.

Achterhoede: 2de compagnie 6de bataljon infanterie.

Te 5 uur 30 minuten v. m. marcheerde de voorhoede af. Langzaam ging zij vooruit, links en rechts ziende of de vijand zich aan de eene of andere zijde onzer marschrichting mocht verscholen hebben.

Langs het voetpad tot Paja-Enjo moest op één gelid gemarcheerd worden, waardoor de colonne uitermate verlengd werd.

In de nabijheid van Paja-Enjo gekomen, ging de cavalerie ter verkenning vooruit en ontving te 6 uur 30 minuten vuur uit zuidwestelijke richting. Daar de cavalerie zich, wegens de gesteldheid van het terrein, niet kon uitbreiden en goed had gezien waar de vijand zat, sloot zij zich weder bij de colonne aan; thans ging de voorhoede tot  $\pm$  200 passen voorbij Paja-Enjo en kreeg toen last aldaar in stelling te blijven.

Spoedig had de colonnecommandant een plan van aanval gevormd. Allereerst wilde hij de links voorwaarts van ons gelegen heuvels bezetten, ten einde van daaruit zoo mogelijk een overzicht van 's vijands stelling te erlangen. Hiertoe trok de geheele colonne de kali over, welke ten zuiden van onzen weg liep, en nam de volgende stelling in:

De 3de compagnie 6de bataljon infanterie in gevechtsformatie met haar rechtervleugel tegen de kali; de 2de compagnie 3de bataljon infanterie ook in gevechtsformatie links van vorengenoemde compagnie, de artillerie een weinig achter en tegenover de opening der gevechtlijn; de 1ste compagnie 6de bataljon infanterie als reserve achter 't midden en hierachter de trein en de ambulance onder dekking van de 2de compagnie van het korps; de cavalerie stond  $\pm$  80 M. achter- en uitwaarts van den linkervleugel.

De artillerie, die 't eerst onder een vaste dekking over de kali was getrokken, nam spoedig de pepertuinen, waaruit gevuld werd, onder vuur.

Zij verschoot op deze tuinen 15 granaten en 21 granaatkartetsen, waarna de cavalerie vooruit reed tot nadere verkenning van de voor ons gelegen heuvels.

De vijand vuurde ook met een kanon, dat we op hem veroverden en waarop 't volgende merk stond:

H. C. S. & C<sup>ie</sup>.

4 P<sup>r</sup>.

E. C.

L.

en 't zou ons niet verwonderen of in onze arsenalen zijn er nog wel meer van die soort. We gelooven, dat de vijand met los kruut uit dezen vuurmond schoot, want van projectielen bemerkten we niets.

Als tweede doel beschoot de artillerie de Gedei van Oleh-Gadja. Jammer dat onze gids, evenals bij onzen eersten tocht, thans weder de Gedei niet nauwkeurig aanwees.

Intusschen rapporteerde de op verkenning uitgezonden cavalerie, dat de bedoelde heuvels onbezet waren.

Te 7 uur 15 minuten v. m. rukte de infanterie naar de heuvels op. Bij deze aangekomen, loste de vijand nog een paar schoten op onzen linkervleugel, doch zonder verderen tegenstand bereikten we tegen 7 uur 50 minuten v. m. de heuveltoppen.

Het vuur der artillerie was reeds gestaakt.

Nu we op die heuveltoppen stonden, kwamen we tot de treurige ervaring dat al de artillerie-projectielen, welke bij onzen vorigen tocht met een zekere jool naar de zoogenaamde Gedei van Oleh-Gadja waren gezonden, in de sawah waren terechtgekomen; want de Gedei lag wel 400 à 500 M. ten westen van de aangewezen richting. Enfin, een gids kan zich wel eens vergissen!

Hoewel we nog geen zekerheid hadden waar de Gedei lag, was 't toch duidelijk dat we thans, zeer toevallig, op de flank van 's vijands rechtervleugel stonden, waarom onze colonnecommandant besloot 's vijands stelling als 't ware op te rollen. Ter bereiking van dit doel, zwenkte de colonne in westelijke richting met de 3de compagnie 6de bataljon infanterie als voorhoede. Door pepertuinen daalden we in de vlakke af en vonden een versterkt huis, benevens eene benting, welke versterkingen reeds verlaten waren.

Te 8 uur 30 minuten v. m. werd rust gehouden aan den westrand der pepertuinen. De genietroepen slechtten de vijandelijke versterkingen en 't versterkte huis werd een prooi der vlammen. De artillerie was inmiddels ook aangekomen en nam stelling vóór ons in de sawah.

't Scheen den vijand zeer te mishagen, dat we hier rustig bijeen ons ontbijt zaten te verorberen, want 't duurde niet lang of hij gaf weder teekenen van leven, door ons van tijd tot tijd te beschieten. Aangezien dat vuur ons volstrekt geen nadeel toebrecht, bleven we rustig zitten, totdat het levendiger en daardoor 's vijands positie duidelijker werd.

Thans kwamen de 1ste en 3de compagnie rechts van de artillerie ten noorden van den weg in bataille en openden salvovuur met sectiën op den  $\pm$  400 M. vóór ons gelegen kamponggrand.

Ook de artillerie liet haar basstem hooren, welke lang niet onharmonisch onder de flink afgegeven salvo's klonk. Zulk een concert hadden Oleh-Gadja's bewoners zeker in lang niet gehoord. De vijand scheen er spoedig genoeg van te hebben en verliet zijn stelling, om op eene andere plaats weder te verschijnen.

Toen 's vijands vuur ophield, bestemde de colonnecommandant de 1ste en 2de compagnie tot aanvalscolonne, met het 1ste peloton der 3de compagnie



als reserve. De artillerie bleef in hare stelling en vuurde zoolang mogelijk op de Gedei, die nu nauwkeuriger was aangewezen. De 2de compagnie, 3de bataljon infanterie, bleef in stelling op den heuvel (A) in den achter ons gelegen pepertuin, die reeds gedeeltelijk door ons geraserd of vernield was. Deze compagnie had tegen een omtrekking des vijands te waken. Het 2de peloton der 3de compagnie 6de bataljon infanterie was bestemd tot dekking van de ambulance.

't Was ongeveer 9 uur 30 minuten v. m., toen de 1ste compagnie rechts, de 2de compagnie links van het riviertje oprukten, gevolgd door het 1ste peloton 3de compagnie als reserve.

Te 10 uur bestormden onze troepen de Gedei van Oleh-Gadja. Zonder oponthoud ging dat niet, want de vijand trok op onzen linkervleugel om, en hield ons met zijn vuur nog al aan den praat. Dit belette echter niet de Gedei te nemen en haar in de asch te leggen. Ook de woning van Tengkoë Joesoef werd verbrand.

Hiermede was het doel van den tocht bereikt.

De ruimte, waarop Tengkoë Joesoef's woning stond, was  $\pm$  100 M. lang en 60 M. breed en omheind door een dubbele palissadeering van aangepunte kajoe kasou (sparren).

In deze binnenruimte stonden zes gebouwen: 3 woonhuizen, 1 mandarsah en 2 magazijnen, grootendeels met padi gevuld.

De correspondentie van Tengkoë Joesoef, alsmede eenige wapens, werden buit gemaakt.

De Gedei van Oleh-Gadja bestond uit twee rijen pasarloodsen, elk  $\pm$  30 M. lang en uit verschillende pondoks, waarin warongs en andere bedrijven werden gehouden. Het geheel was omringd door een halven meter hoogen wal, waarvoor een levende heg stond.

De terugtocht nam te ongeveer 11 uur v. m. een aanvang en geschiedde echelonsgewijze.

Het eerste echelon bestond uit:

De cavalerie, de 3de compagnie 6de bataljon infanterie, de genietroepen, de overtollige dwangarbeiders en een deel der ambulance.

Het tweede echelon werd gevormd door de 1ste compagnie 6de bataljon infanterie, het overige der ambulance, zoomede de artillerie.

De 2de compagnie 6de bataljon en de 2de compagnie 3de bataljon infanterie maakten het derde echelon uit.

Ongeveer 10 minuten na elkander, marcheerden deze echelons af.

Een enkele keer moest een gedeelte der achterhoede een paar salvo's afgeven, ten einde den vijand te beduiden dat we verder van zijn gezelschap wenschten verschoond te blijven. Hij scheen dezen wenk te begrijpen en liet ons verder rustig marcheren, zoodat tegen 12 uur 15 minuten n. m. de geheele colonne weder in 't bivak verzameld was.

Dezen dag hadden we één gewonde.

De artillerie had in 't geheel 37 granaten en 55 granaatkartetsen verschoten.

Nog dienzelfden namiddag embarkeerden de artillerie, de cavalerie, de trein en de ambulance bij het bivak in de aldaar gereedliggende tonkangs en voeren onder dekking van eene compagnie infanterie naar de koewala Bagoh.

Tegen 5 uur 15 minuten n. m. marcheerde de rest der colonne langs den door het bakoe-bakoe bosch loopenden weg naar de plaats, waar we op den 15den Juni jl. een bivak hadden betrokken, en embarkeerde daar in de tonkangs. De inscheeping had zonder eenige stoornis plaats en te 8 uur 's avonds lag de colonne achter de stoomschepen te dobberen.

De officieren werden weder aan boord der stoomers genoodigd. Een ieder was verheugd over den goeden afloop van dezen tocht en de état-major der schepen liet zich niet onbetuigd ons een gulle, hartelijke ontvangst te bereiden. Tusschen 8 en 9 uur 's avonds kwam een flinke bries opzetten, waardoor de schepen hoe langer hoe grooter schommelingen maakten, welke omstandigheid enkelen de lust in een bittertje of eten deed vergaan.

Dat koeltje had nog een ander, minder aangenaam gevolg. De commandant der flotille oordeelde dat de tonkangs best naar Edi konden zeilen. Spoedig werd daartoe order gegeven. Sommigen zaten reeds aan een gezelligen disch, anderen stonden op 't punt zich aan een wel voorziene tafel te scharen. De heerlijkste gerechten met fonkelenden wijn moesten we in den steek laten om, als chef van een tonkang, plaats te nemen naast een vuilen Atjeher of een sterk naar opium riekenden Chinees.

Al waren we ook liever op de stoomers gebleven, deze zeiltocht had toch ook weder zijn eigenaardigheden.

Zij, die met Atjehers uit varen gingen, deden verstandig zelf een oogje in het zeil te houden, ten einde niet onverwacht en doodonschuldig (?) op 't strand te worden gezet. Een der Atjehsche tonkangs werd niet door de schippers zelf, maar door de Amboineezen, die er in zaten, naar Edi gebracht. Wat was er gebeurd? Volgens de meening van den officier-commandant liet 't zeilen dier Atjehers zeer veel te wenschen over en vooral de richting, waarin gestuurd werd, beviel hem volstrekt niet. De Amboineezen, die verstand van zeilen hadden, waren spoedig gevonden. Een van hen aan 't roer en een paar bij de zeilen; de Atjeneesche schippers, ongemerkt, onder goede bewaking en spoedig snijdt deze tonkang vele andere voorbij, tot groot vermaak der passagiers.

Dreven deze scheepjes als even zoovele spookachtige gedaanten over de watervlakte, aan den wal ontplooiden zich een ander schouwspel. Dáár toch stegen nog dikke rookkolommen uit Oleh-Gadja omhoog en uitgebreide sawah-branden verspreidden alom een vuurgloed, die zich scherp tegen den horizon afteekende.

's Nachts, tegen 2 uur, kwamen we op de ree van Edi. Hier werd het

anker uitgeworpen en zij, die sliepen, werden nu door 't stilliggen wakker. Brrr! Een kille, vochtige lucht dreef over ons vaartuig en de fijnste afschaffers waren thans wel verantwoord een weinig brandij voor de koude te gebruiken.

Na 't opkomen der zon in al zija glans en pracht te hebben bewonderd, liet de waterstand toe de koewala Edi binnen te zeilen.

Zoo keerden wij in den vroegen morgen van den 2den Juli in ons bivak te Edi terug, met de streelende gedachte onze opdracht naar behooren te hebben kunnen vervullen.

## VI.

### *Verskillende marschen.*

Met de tuchtiging van Oleh-Gadja scheen alle tegenstand gebroken en de vijand zich in Atjehs binnenlanden te hebben teruggetrokken.

Den 4den Juli maakte de Java-colonne een marsch naar Edi-Tjoet, ten einde nauwere politieke aanraking te verkrijgen. Een dergelijke marsch had zij den 23sten Juni ook gemaakt naar Pedawa-Besar, dat ongeveer een uur gaans ten Z. O. van Edi ligt.

Naar Pedawa-Besar marcheerende, vonden we overal de Nederlandsche driekleur langs den weg geplant, ten teeken van goede gezindheid der bevolking. Van den Radja van Pedawa-Besar vernamen we, dat de vijand den 21sten Juni bij Pedawa-Pontong 37 dooden en vele gewonden had gehad.

Ook hier is, evenals te Edi, de lijfwacht van den Radja, de zoogenaamde Mata-Mata, met BEAUMONT-geweren gewapend.

Uit een militair oogpunt beschouwd, leverde deze marsch geene bijzonderheden op.

Voor zoover het oog reikte, zag 't slechts hooge alang-alang-velden en verwaarloosde pepertuinen; wel een bewijs hoezeer de bevolking door de oorlogspartij in haar bedrijf was gestoord.

Terwijl de Java-colonne naar Pedawa-Besar marcheerde, rukte de Atjeh-colonne naar den Boekit Mata-Ajer om de aldaar gelegen benting te slechten. Bij deze gelegenheid werd die colonne nog door eenige vijanden, uit een meer achterwaarts gelegen versterking, beschoten, zonder dat deze ons eenig verlies toebrachten. Zoodra de onzen ten aanval oprukten, sloeg de vijand op de vlucht en liet zich verder niet meer zien.

Op onzen marsch naar Edi-Tjoet zagen we geene vijanden meer. De versterkingen op de heuvels bij Kota-Nawas werden door ons geslecht.

Van uit Edi-Tjoet maakte de colonnecommandant met  $1\frac{1}{2}$  compagnie infanterie en 1 peloton cavalerie eene verkenning naar het huis van een hoofd der opstandelingen, dat  $\pm$  600 pas ten westen van Edi-Tjoet lag. Bij deze verkenning bleek ons, dat de vogel gevlogen was.

Te Edi-Tjoet teruggekeerd, behandelde de waarnemende Assistent-Resident VAN ASSEN aanhangige zaken met den Radja van deze landstreek. Tusschen deze bedrijven door deden de genietroepen vier 4-ponders van den Radja springen. Wel schonk de colonnecommandant 't volste vertrouwen aan zijne Hoogheid, doch 't scheen toch beter geen stukken geschut in zijn bezit te laten. Met deze vernielde stukken kunnen nu ten minste onze troepen, bij een volgende gelegenheid, niet meer beschoten worden! Als 't oorlogstuig van alle Atjehers even zoetsappig kon opgeruimd worden, dan zou er zeker niet veel bloed onzer wakkere soldaten meer behoeven te vloeien om den Atjeh-krijg te beslechten.

Uit de mailberichten vernemen we, dat er bij 't zoeken naar een nieuwen Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden vooral op *politieke* bekwaamheden moet worden gelet. We hopen daarvan het beste. Men schijnt nog maar altijd te denken, dat de Atjeher ook aan politiek doet. Wel zeker, hij houdt er ook een politiek op na; ze verschilt echter eenigszins van de Nederlandsche. Onze politiek gaat den Atjeher blijkbaar te hoog; hij begrijpt ons niet en wij schijnen hem niet te kennen. De Atjeher wil door 't *zwaard* ten onder worden gebracht. Hij heeft dat getoond in den gulden tijd, toen het een der dappersten gelukte het »La-ilaha illa'llah" bij Selimoen te doen verstommen. De groote man van dit bedrijf, onze hooggeschatte Luitenant-Generaal VAN DER HEIJDEN, deed toen geheel Atjeh voor zich sidderen en beven. En toen de Atjeher door *zijn* beleid bijna voor den Nederlandschen troon gekniel lag . . . . . toen werd de groote held teruggeroepen. Dat was Nederlandsche politiek!

De naam van Generaal VAN DER HEIJDEN leeft onder den Atjeher voort, doch de uitkomst zijner grootsche daden is zoo goed als uitgewischt.

Maar kom, hoe aangenaam 't ook zijn moge een politiek zijpaadje in te slaan, onze colonne gaat aantreden en zal den grooten weg naar Edi volgen; we zorgen dus op onzen post te zijn en zeggen tegelijk èn de Atjehsche èn de Nederlandsche politiek vaarwel.

Rust en orde scheen in het Edische teruggekeerd: de bevolking was weder in de kampongs; overal zag men het pepervervoer in vollen gang en de langs den weg geschaarde menschen trokken een gezicht, alsof ze zeggen wilden: »we danken u voor uwe hulp; door uwe tusschenkomst zijn we weder in staat onzen arbeid te verrichten en onze rijst te verdienen."'

Met 't oog op den algemeenen toestand, konden wij, in weerwil we hier alles naar wensch achterlieten, toch niet de vraag onderdrukken: hoe lang zal deze landstreek de vruchten van ons optreden genieten? »Totdat het fanatisme voldoende strijdkrachten bijeen heeft getrokken om u met succes aan te vallen," zeide Pessimist.

Dat deze schoone landstreek voor nieuwe moordtooneelen moge gespaard blijven en vrede en rust haar deel zij!

*Terugkeer der troepen.*

Nadat de tweede tocht naar Oleh-Gadja naar wensch was afgeloopen en er geen slechte berichten meer binnenkwamen, keerden achtereenvolgens alle troepen terug, behalve twee compagnieën van het 14de bataljon infanterie, die bestemd waren om de vaste bezetting van Edi nog eenigen tijd gezelschap te houden.

Reeds hadden de 2de compagnie 3de bataljon infanterie, de cavalerie en de artillerie van Kota-Radja Edi verlaten, om op Groot-Atjeh den vrede te helpen bewaren, toen den 6den Juli de Generaal-Majoor VAN TEIJN eveneens naar Kota-Radja toog, om daar weder zelf de teugels van het bewind in handen te nemen.

Spoedig zou nu ook de Java-colonne Edi vaarwel zeggen.

Den 7den Juli moest de artillerie van Batavia hals over kop inschepen, daar de voor die troepen bestemde boot onverwacht was aangekomen.

Nu de stijlooren ons bivak verlaten hadden, begon 't wel wat ongezellig te worden en — daar er toch niet meer te vechten viel — verlangden we ook naar huis te gaan.

In den namiddag van den 9den Juli kwam de voor ons bestemde boot in zicht en te 5 uur n. m. nam het inschepen van de cavalerie en 't 6de bataljon infanterie een aanvang.

Het inladen ging bijzonder vlug, zoodat tegen 6 uur n. m. alle tonkangs in de vaart waren om ons naar het stoomschip *G. G. 's Jacob* te brengen. Weinig wind, een sterke stroom en onhandige schippers waren oorzaak, dat de laatste tonkangs pas 's nachts te half 2 uur den stoomer bereikten. Zij, die vóór 10 uur 's avonds aan boord kwamen, troffen het; want de anderen werden in een hevige bui nog aan doodsgevaar blootgesteld. Gelukkig zagen we tegen half 2 uur 's nachts de vermiste tonkangs op zijde en kropen de druipnatte soldaten, verkleumd van koude, met moeite naar boven. Onze goede dokter had reeds bij voorbaat 't algemeene recept voor zulke gevallen, „een extra oorlam,” voorgeschreven — en de schenkers hadden nu 't genoeg een wel nat en bibberend, maar — bij 't zien van het oorlam! — lachend gezicht vóór zich te zien.

Zoodra alles goed en wel aan boord was, gingen we onmiddellijk onder stoom en kwamen we in den vroegen morgen van den 15den Juli op de reede van Semarang.

Aangezien de feestcommissie nog niet gereed was ons te ontvangen, lagen we tot 's avonds 5 uur op Semarangs reede te braden. Eerlijk gezegd, mopperden we daarover wel een beetje, doch al dat vervelende wachten was spoedig vergeten, toen ons, de haven binnenkomende, een donderend hoera uit duizende kelen in de ooren klonk.

Alle autoriteiten, benevens het gansche garnizoen, de schutterij en de feestcommissie stonden bij het havenstation geschaard om ons te ontvangen.

Doch het waren niet alleen de officieele personen of korpsen, die hier vereenigd waren, maar ook de dames verdrongen elkaar om officieren en soldaten met milde hand van bouquetjes te voorzien en met de geurigste bloemen te bestrooien.

Dat er geweldige speeches werden afgestoken, is onnoodig te zeggen. Bij en in het station kregen wij er vier officieele te hooren, die klonken als een klok.

De colonne had een eigenaardig, feestelijk aanzien gekregen; geen soldaat zonder bouquetje, geen paard zonder krans. Zóó trokken we Semarang door prachtige eerepoorten binnen, die van opschriften als: »Eere aan ons dapper Indisch Leger», »Leven onze brave soldaten» enz. waren voorzien.

De straten waren rijk met vlaggen getooid en tal van woningen waren in feestgewaad gestoken. Enkele malen stokte de marsch, om eene of andere ovatie te beantwoorden. In sommige gedeelten der stad regende het rozen en bloemen en was het »pad van rozen» geen figuurlijke phrase meer. Omstuwde door een jubelende menigte, kwamen wij eindelijk op den aloonaloon, alwaar de troep uit elkander ging.

De Semarangsche feestcommissie had er alle eer van, zooals zij den soldaat wist te ontvangen. 't Was haar niet voldoende voor een sympatiek vertoon te zorgen, zij was er ook van doordrongen dat in een gezond krijgsman een gezonde maag steekt en daarom verstrekte ze aan de korporaals en soldaten per man een broodje, een flesch bier en een blik cervelaatworst, terwijl den onderofficieren een keurig diner werd aangeboden. Voor de officieren werd denzelfden avond in de societeit een schitterend feest gegeven. 't Was een jool van belang en heel Semarang scheen 't er op gezet te hebben tot diep in den nacht met ons feest te vieren.

Den 16den Juli, 's morgens te 6 uur, stond het 6de bataljon infanterie weder marschvaarig.

Vóór 't station gekomen, gaf de feestcommissie den minderen militairen nog een aandenken mede in den vorm van een broodje met vleesch of zalm en . . . . per man een flacon cognac fine champagne. Voor de officieren stond een keurig ontbijt in de wachtkamer gereed en de champagne liet zich in 't vroege morgenuur bijzonder goed smaken.

Bij 't instijgen zagen we tot ons groot genoegen, dat thans alle wagens van zitplaatsen waren voorzien. Op 't signaal »afrijden» steeg een oorverdoovend gejuich van hoera's omhoog, naar aanleiding waarvan een speciale inspectie over de oorvliezen ons niet overbodig toescheen.

Aan 't station Kedoeng-Djati gekomen, zagen we met vreugde twee spik-splinternieuwe tonnen staan, gevuld met zuiver drinkwater. 't Was juist hier, dat we geen druppel water konden krijgen, toen we naar Edi vertrokken.

Bij dit station ging de cavalerie ons verlaten en 't was aardig te zien, welk een innig afscheid de beide wapens van elkander namen. Men had dan ook ruimschoots gelegenheid gehad elkander te leeren kennen en de eigenaardigheden van elk wapen te leeren waardeeren.

Hadden Semarang's burgers ons een onvergetelijk feest bereid, niet minder hartelijk was de ontvangst, die ons te Willem I te beurt viel. 't Waren weder eerepoorten, vlaggen en een jubelende menigte, die voorspelden dat men ook hier dat kranige 6de bataljon niet ongemerkt wilde laten doortrekken.

De troep logeerde in het fort en in de aldaar gelegen societeit werden we allergezelligst en hartelijk ontvangen. 't Zou ons te ver voeren om al die feestelijkheden in 't bijzonder te beschrijven. Laat het genoeg zijn er op te wijzen, dat dit geheele feest de uiting was van de nooit volprezen kameraadschap, welke een karakteristieke band vormt tusschen alle militairen, 't zij men elkander persoonlijk kent of niet.

Hadden we de laatste dagen niet anders gedaan dan gevaren en gereden, thans hadden we 2 marschdagen naar Magelang voor den boeg. Welnu, geen nood! dat konden we na al dat feestvieren nog wel, al eischte de beklimming van den Pinggit ook alle krachtsinspanning.

Tusschen Medono en Magelang ligt de post Setjan. Den 18den Juli kwamen we hier tegen 7 uur 's morgens aan, en werden daar opgewacht door den Regent van het district Magelang met een groot gevolg, verdere hoofden en voorname inlanders. Hier werden we dus ontvangen door een groote schaar Javaansche edellieden, die allen te paard zaten. Het aantal paarden was ongeveer 1200. Elk ruiter was in de sierlijke Javaansche kleedij uitgedoscht en de volgelingen der hoofden droegen ieder een kleine Nederlandsche vlag. Wanneer we nu weten, dat deze ovatie geheel en al uit eigen beweging werd gebracht, dan behoeven wij verder niet over de goede verstandhouding tusschen ons en den Javaan in deze streek te spreken. Deze groote stoet begeleidde ons tot dicht bij Magelang, waar, evenals bij ons vertrek, het geheele garnizoen onder de wapens stond om ons te verwelkomen. Kolossale eerepoorten zagen we reeds in de verte zich hoog in de lucht verheffen en de eerste daarvan doorgetrokken zijnde, omstuwde ons een groote, vroolijke, jubelende menigte. Eindelijk hielden we halt vóór een keurig versierde feesttent, waarbinnen al wat lief èn schoon èn edel is vertegenwoordigd was. Men was hier thuis, onder vrienden en goede kennissen. Men verdrong elkander om dezen en genen de hand te drukken en allen krioelden en joelden dooreen, blijde en verrukt als men was elkaar behouden weer te zien.

Nadat op plechtige wijze een eerekrans aan ons vaandel gehecht, 't gansche bataljon met kransen en bloemen bedekt was, gingen we naar onze kazernes, die keurig waren versierd en waar aan onze soldaten een hartelijke ontvangst ten deel viel.

Doch niet alleen het 6de bataljon werd overal met gejuich begroet; tot ons genoegen vernamen we uit de couranten, dat men zich overal beijverd heeft de van deze expeditie terugkeerende troepen feestelijk te ontvangen.

't Is ons aangenaam melding te kunnen maken van 't Koninklijk besluit van 30 Augustus 1891, N<sup>o</sup>. 2, waarbij de volgende onderscheidingen zijn toegekend, ter zake van de expeditie tegen Edi:

I. Bevorderd van ridder der 4de klasse tot ridder der 3de klasse van de Militaire Willems-Orde:

de Generaal-Majoor H. K. F. van Teijn en de Majoor der infanterie G. H. R. Halewijn.

II. Machtiging verleend om bij eerstkomende vacature in den majoorsrang bij het wapen der infanterie buitengewoon tot dien rang te bevorderen: den Kapitein van den generalen staf J. B. van Heutz.

(Deze machtiging is bij Gouvernementsbesl. dd. 7 October 1891, N<sup>o</sup>. 17, uitgevoerd.)

III. Benoemd tot ridder der 4de klasse van de Militaire Willems-Orde:

de Majoor der infanterie S. de la Parra, de Kapitein van dat wapen H. G. Willems, de Kapitein der artillerie Rost van Tonningen, de Luitenant ter zee 1ste klasse van de Kon. Nederl. Marine J. M. P. Kluit, de 1ste Luitenant der genie van het Nederlandsche leger F. A. C. A. Pels Rijcken, de Officieren van gezondheid der 2de klasse Dr. J. van der Wal en J. A. Tamson, de 1ste Luitenant der infanterie E. G. O. Lange, die der cavalerie A. B. J. W. Posno, de Luitenant ter zee 2de klasse van de Kon. Nederl. Marine C. J. van der Hegge Spies, de 2de Luitenant der infanterie H. N. A. Swart en de Europeesche fuselier G. A. Vermeer, alg. st. N<sup>o</sup>. 21923.

IV. Toegekend de Eeresabel met het gebruikelijk opschrift aan: den Kapitein der infanterie H. F. C. van Bijlevelt.

V. Bepaald dat bij afzonderlijke dagorders, zoo in Indië als in Nederland, eervol zullen worden vermeld:

de Officier van gezondheid 1ste klasse J. A. C. Maier, de Kapitein van den generalen staf J. L. Koster, de Kapiteins der infanterie J. P. Meijer en H. Kuijk, de 1ste Luitenant der artillerie H. E. P. B. C. Baermayer von Barenkhofen, de 1ste Luitenant der mariniers van de Kon. Nederl. Marine J. C. Schraver; de sergeant-majoor der infanterie J. C. Hinsbeeck, alg. st. N<sup>o</sup>. 14534, de Europeesche sergeant F. W. G. O. Breiting, alg. st. N<sup>o</sup>. 13218, de Europeesche korporaal der cavalerie J. F. Sensen, alg. st. N<sup>o</sup>. 19796, de kwartiermeester van de Kon. Nederl. Marine J. F. de Buijser, alg. st. N<sup>o</sup>. 19065, de Europeesche fuselier J. C. Mouthaan, alg. st. N<sup>o</sup>. 21464, de matroos der 1ste klasse C. Bakker, alg. st. N<sup>o</sup>. 17052, de marinier der 1ste klasse E. Heilbron, alg. st. N<sup>o</sup>. 13864 en de matroos der 2de klasse J. Koorstra, alg. st. N<sup>o</sup>. 22038, de drie laatstgenoemden van de Kon. Nederl. Marine.



Bij artikel 2 van het besluit van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië van 13 September 1891, N<sup>o</sup>. 1, is ter zake van dezelfde krijgsverrichtingen:

- a. toegekend de Bronzen Medaille voor Moed en Trouw aan:  
den Amboineeschen fuselier L. Polnaja, alg. st. N<sup>o</sup>. 20885;
- b. bepaald dat bij afzonderlijke dagorders eervol zullen worden vermeld:  
de Amboineesche korporaal D. Makijolor, alg. st. N<sup>o</sup>. 9126 en de Amboineesche fuseliers P. Worung, alg. st. N<sup>o</sup>. 5910, F. P. Sirang, alg. st. 21061, P. Suling, alg. st. N<sup>o</sup>. 27914 en L. Joseph, alg. st. N<sup>o</sup>. 9543.

Een tevredenheidsbetuiging van den Commandant van het leger in Nederlandsch-Indië ontvingen:

de Kapitein-intendant J. E. Jautze en de 2de Luitenant-kwartiermeesters C. F. A. de Wilde en M. C. Boon.

Ten slotte een enkel woord over de uniform en nog een paar kleinigheden.

Aan den officier wordt toegestaan zich te velde in een pakje te steken, dat hemelsbreed van de uniform afwijkt. De model-pet wordt dan vervangen door een helmhoed, waarvan men de meest uiteenlopende modellen ziet dragen.

Voor de zoogenaamde »plankenjas» komt het Atjehbuis voor den dag, dat in stof en snit geheel afwijkt van de model-jas en een geliefkoosde dracht is geworden.

De model-infanteriesabel wordt op zijde gezet en een vechtsabel komt in de plaats. De serge pantalon vervangt de lakensche en voor de bottines worden de meest uiteenlopende modellen van schoenen gebruikt. Men ziet, van de model-kleeding is te velde geen sprake meer en we kunnen niet nalaten onze verwondering uit te spreken over 't feit, dat er al niet lang een tenue is vastgesteld die èn te velde èn in 't garnizoen bruikbaar is (1).

Vooral de sabel is van veel gewicht. De cavalerie-sabel schijnt goed te voldoen (2). 't Heeft ook onze verbazing gewekt, dat de heeren kwartiermeesters een sabel van cavalerie-model dragen, terwijl de infanterie-officier nog altijd van een sabel is voorzien, die te velde niet te gebruiken is.

Nog iets. Te velde rukt men uit zonder sabelscheede en dat is een genot; doch in 't garnizoen gordt men zich de scheede aan, waardoor de kans om over zijn eigen wapen den nek te breken, vooral in bedekt en bergterrein, zeer verhoogd wordt. De promotie moge daardoor al niet verbeterd zijn of worden, in elk geval is die sabelscheede een onnuttig, lastig en zeer ongewenscht ding, bij de oefeningen, wel te verstaan.

(1) Den Kolonel POMPE VAN MEERDERVOORT, Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden, komt de eer toe, uit dien chaos van kleedingstukken voor Atjeh eene bepaalde tenue te hebben geprovoceerd.

(2) Voor hen, die gesteld zijn op een goed wapen, voorzien van een officieel keuringsmerk, deelen wij mede, dat de sabels en revolvers van de Vereeniging Eigen Hulp, te Delft gekeurd kunnen worden. Zie R. M. (B. U.), bladz. 721 en 880.

Met onze geweerriem hebben we nooit gedweept, maar nu we zagen dat geen enkel soldaat er gebruik van maakte, hopen we bij een spoedig in te voeren nieuw geweerstelsel dat onooglijk stuk leder ook met het oude stelsel te zien verdwijnen. Op Groot-Atjeh is de geweerriem niet aan 't geweer bevestigd, ten einde den man te noodzaken steeds het geweer in de hand te houden, waardoor hij spoediger slagvaardig is dan anders 't geval zou zijn.

En hiermede staken we dezen arbeid, onzen hartelijken dank betuigende aan allen, die de welwillendheid hadden ons inlichtingen te verstrekken.

We schreven deze bladzijden met het doel deze expeditie in ruimen kring bekend te maken. Vele zullen misschien de feiten zijn, welke deze »Herinneringen» ontsieren en daarvoor roepen we de welwillendheid van den lezer in.

Moge deze beschrijving een kleine bijdrage vormen tot het in stand houden van die waardeering van het Oost-Indisch Leger, waarop het werkelijk recht heeft!

P. GLERUM,  
1ste Luit. der Infanterie.

Ketapang Doewa (Atjeh), 23 Dec. 1891.

## DE MODERNE VESTINGSLAG.

Het komt tegenwoordig veelvuldig voor, dat men zich, sprekende van de handeling, welke de vermeestering van eene sterkte of van eene permanente verdedigingsstelling ten doel heeft, van het woord »vestingslag" bedient. De bedoeling daarvan is te doen uitkomen, dat er tusschen de bovenbedoelde handeling en den veldslag meer overeenkomst behoort te bestaan dan men tot dusver wel heeft aangenomen, en dat de algemeene tactische regelen, welke in den veldslag gelden; meer dan tot nog toe het geval was, ook bij den aanval en de verdediging van vestingen en permanent versterkte positiën tot grondslag behooren te dienen.

Hoewel in deze opvatting ongetwijfeld een kern van waarheid ligt opgesloten, zoo dient men toch voor overdrijving in deze richting op zijn hoede te zijn. Men gaat toch waarlijk te ver, door te verlangen, dat de doode elementen, waaruit een wel ingerichte verdedigingsstelling bestaat, evenals de troepen in een veldslag achtereenvolgens in een voorpostenstelling, een hoofdmacht en een reserve worden verdeeld. Op die wijze verliest men geheel uit het oog dat er in het eerste geval van onbeweeglijke, in het tweede geval van verplaatsbare factoren sprake is.

Het gaat dan ook naar onze meening niet aan, den vestingslag geheel en al op de leest van den veldslag te willen schoeien en den eersten voor te stellen als een handeling, die alleen ten aanzien van ruimte en tijd van den laatsten verschilt. Om ons een beeld van den modernen vestingslag te vormen is het niet voldoende den veldslag als het ware op een veranderde schaal te copieeren, maar is het noodig, rekening houdende met de gewijzigde hulpmiddelen, die de steeds voortgaande techniek ter beschikking van aanvaller en verdediger stelt, de veranderingen na te gaan, welke de tot dusver gevolgde tactische grondbeginselen van den vestingoorlog behooren te ondergaan.

Dat de moderne vestingslag in meerdere opzichten belangrijk zal afwijken van hetgeen in dit opzicht achter ons ligt, en dat de onderstelling van den Franschen Kapitein der Artillerie MOCH in zijne belangrijke studie: »La poudre

sans fumée et la tactique" (1), aldus geformuleerd: »il semble que la prochaine campagne doive différer de celle de 1870/71 plus que celle-ci d'aucune de ses devancières," ook op den vestingslag van toepassing zal blijken, is wel zeker.

De Heer SWAVING maakt in zijn artikel: *Welke bevestigingsbeginselen voor Amsterdam?* in de 2de aflevering van *De Militaire Gids* van 1894, evenzeer een ruim gebruik van het woord »vestigingslag."

Het is ons evenwel, ook na herhaalde aandachtige lezing van zijn opstel, niet mogen gelukken een duidelijke voorstelling te verkrijgen van hetgeen door hem met dat woord wordt bedoeld. Wij wagen de onderstelling dat de eigenaardige stijl en woordenkeus van den Heer SWAVING hieraan voor een deel schuld is en achten het geenszins onwaarschijnlijk dat, indien hij slechts kon goedvinden *eenvoudige* zaken op *eenvoudige* wijze mede te deelen, in dit opzicht reeds veel gewonnen zou zijn. Hoe dit echter zij, wij hebben van den vestingslag, zooals de Heer SWAVING zich dien voorstelt, geen duidelijk beeld verkregen en wij betreuren dit vooral ook daarom, omdat die Schrijver zoo beslist verzekert »op den degelijken grondslag der moderne tactiek te staan" en, in tegenstelling van hen die hem bestrijden, »open oogen te hebben voor de veranderde inzichten om zich heen." Wij kunnen den Heer SWAVING verzekeren dat, indien wij zijn betoog beter hadden kunnen volgen, hij aan ons een zeer dankbaren lezer zou hebben gehad.

Gelukkig zijn er echter, behalve de kennismeming van de denkbeelden des Heeren SWAVING, nog andere middelen om het wezen van den modernen vestingoorlog te bestudeeren. In de eerste plaats beschikt men hiertoe over de ondervinding, welke in dit opzicht bij oefeningen in den vestingoorlog wordt opgedaan. Evenals toch de jaarlijksche oefeningen met gecombineerde troepenafdeelingen een richtsnoer vormen bij de studie van de tactiek voor den veldoorlog, zoo kunnen oefeningen in den vestingoorlog voor den vestingslag tot leidraad strekken.

De wijze, waarop evenwel die oefeningen in de laatste jaren hier te lande op verschillende punten van de Stelling van *Amsterdam* hebben plaats gehad, en de omstandigheid, dat die oefeningen, welke uitsluitend hebben bestaan in het in staat van verdediging brengen van bestaande aardwerken, meer tot het gebied van den pionierdienst dan wel tot dat van den vestingoorlog behooren, zijn oorzaak, dat daardoor op de tactische zijde van het vraagstuk niet veel licht is geworpen.

Hoewel de gehouden oefeningen zonder twijfel haar nut zullen hebben gehad, zoo mag toch naar onze meening de vraag worden gesteld of op die wijze de deelnemers wel genoegzaam doordrongen zullen worden van het

(1) Voorkomende in de *Revue d'Artillerie* van 1890.

thans wel niet meer weersproken feit, dat de rol, welke de forten in den modernen vestingslag zullen vervullen, een gansch andere zal zijn dan voorheen.

Volgens de nu en dan in buitenlandsche tijdschriften voorkomende mededeelingen worden de oefeningen in den vestingoorlog elders meer in tactische richting gehouden. Zoo bevat bijv. de 9de en 10de aflevering van den jaargang 1892 der *Mittheilungen* een bericht over een bij *Warschau* gehouden oefening, waaraan 8000 man bezettingstroepen en drie bataljons sappeurs deelnamen; die oefening werd over drie nachten verdeeld. De beide eerste nachten werden door de partijen gebruikt om hunne stellingen zooveel mogelijk te versterken; de verdediger verlichtte daarbij het arbeidsveld van den aanvaller electrisch en trachtte door uitvallen diens arbeid te verstoren; te gelijker tijd werd de nadering tot de fortenlijn door kunstmatige hindernissen bemoeilijkt. In den derden nacht werd, na een voorafgaande beschieting, de storm tegen de steunpunten en de tusschenliggende intervallen ondernomen.

Dat bij dergelijke oefeningen in menig opzicht door beide partijen veel te leeren valt, zal wel door niemand betwijfeld worden en wij hopen dan ook dat het in onze Amsterdamsche Stelling eens tot zoodanige oefeningen, zij het dan ook op bescheidener schaal dan bij *Warschau*, zal komen (1).

Behalve de ondervinding bij de oefeningen, kan echter ook de militaire literatuur van de laatste jaren ons behulpzaam zijn om tot eene beantwoording te komen van de vraag: welken weg zal een vijand, die over de moderne aanvalsmiddelen beschikt, inslaan om zoo spoedig mogelijk een naar de eischen des tijds ingerichte fortenlijn te doorbreken en welke aanwijzingen geeft zoodanige aanvalswijze den verdediger nopens de te verkiesen inrichting van zijn stelling en de door hem bij de verdediging te volgen gedragslijn?

Het is de beantwoording van deze vraag, die wij in de hiernavolgende beschouwingen zullen trachten te geven en, opdat ons niet andermaal het verwijt van den Heer SWAVING zal treffen, dat wij daarbij een terrein, op een hoogvlakte gelegen, op het oog hebben gehad, zullen wij onze beschouwingen ten slotte toepassen op een gedeelte van het westelijk front der Amsterdamsche Stelling.

Het is in onze oogen wel het grootste bewijs voor de beteekenis van de geschriften van den Generaal VON SAUER, dat een ieder die zich met de studie van den modernen vestingoorlog bezig houdt, gedwongen is allereerst zijn aandacht te wijden aan de geschriften, welke door dien Generaal voor een tiental jaren over dat onderwerp werden in het licht gegeven. Hoe dikwijls ook besproken en weerlegd, zooveel is zeker, dat aan die denkbeelden een zuivere grondslag en een juiste beoordeeling van de waarde der moderne aanvalsmiddelen *niet* valt te ontzeggen.

(1) De in dit jaar in het noordelijk gedeelte der Nieuwe Hollandsche Waterlinie te houden oefeningen zullen ongetwijfeld ook in den door ons bedoelden, tactischen zin nuttig kunnen zijn.

Wij mogen ongetwijfeld de denkbeelden van den Generaal VON SAUER, die ook in dit tijdschrift kort na hunne verschijning werden besproken en beoordeeld, bij onze lezers bekend onderstellen en wij rekenen ons derhalve van de verplichting ontslagen ze hier nog eens in den breedte te herhalen. Ter herinnering willen wij er ons toe bepalen in enkele hoofdpunten de voorwaarden samen te vatten, waaraan eene fortenkring wel zou moeten voldoen, opdat de gewelddadige aanvalswijze, zooals deze door VON SAUER in zijn werkje: »Ueber den abgekürzten Angriff gegen feste Plätze und seine Abwehr" wordt uiteengezet, tot een voor den aanvaller gewenschten uitslag zoude leiden.

Die voorwaarden zijn :

1°. er wordt aangenomen, dat van de verdedigingslijn *alleen* de forten en de tusschenbatterijen, *niet* echter de tusschenliniën stormvrij zijn, en dat zelfs het voorterrein van de tusschenliniën minder goed bestreken is dan dat van de forten;

2°. gelegenheid tot flankering van het tusschen de forten gelegen terrein, van uit behoorlijk verzekerde geschutopstellingen, wordt niet ondersteld; er wordt alleen aangenomen dat de nadering tot de tusschenliniën wordt verhinderd door vuurmonden op den wal der forten en in tusschenbatterijen;

3°. waar de forten met in pantserkoepels opgesteld geschut bewapend zijn, wordt aangenomen dat deze slechts zeer bezwaarlijk met *directe* richting het voorterrein onder vuur kunnen houden, terwijl ook de kans om die gepantserde vuurmonden te demonteeren te gunstig wordt voorgesteld, omdat van de onderstelling wordt uitgegaan, dat die vuurmonden een eind buiten het pantserdek der koepels uitsteken, hetgeen, zooals bekend is, bij de nieuwere constructiën, zooals die bijv. in de Maasforten zijn toegepast, niet het geval is;

4°. er wordt van de onderstelling uitgegaan, dat de aanvalsbatterijen op circa 2000 M. van den fortenkring, en voor zoover zij bestemd zijn om het gepantserde geschut te bestrijden, zelfs tot op 1000 M. van die lijn zullen kunnen worden aangelegd;

5°. de uitwerking van brisante granaten *tegen aardwerken* wordt zeer overdreven voorgesteld.

Wanneer men nu de bovenstaande punten 1°.—3°. eens toetst aan de eischen, die wij aan het slot van ons opstel »Lichte pantsers voor Amsterdam?" aan de inrichting der verdedigingslijn meenden te moeten stellen, en men daarenboven in aanmerking neemt, dat het voorterrein der linie wel niet zal vergunnen de onder 4°. genoemde voorwaarde te verwezenlijken, dan meenen wij, dat wij een aanval volgens VON SAUER op eene, naar die eischen ingerichte stelling, *niet* behoeven te vreezen (1).

(1) Blijkens het gestelde op bladz. 25 van de brochure »Onze defensie" van den Luitenant-Kolonel SCHERER wordt door den Generaal VON SAUER ook zelf toegegeven dat zijne aanvalswijze tegen een van behoorlijk *stormvrije* steunpunten voorziene linie geen kans van slagen heeft.

Het ligt intusschen geenszins in onze bedoeling op grond van het voorafgaande de denkbeelden van den Generaal VON SAUER verder geheel ter zijde te zetten.

Dit is geenszins het geval; doch zooals in »VON LÖBELL's *Jahresberichte für 1892*» terecht wordt opgemerkt: »es werden Stimmen laut, dass man eine Zeit lang sich doch wohl zu grossen Erwartungen in Bezug auf das Gelingen verkürzter Angriffe hingegeben habe, und allerdings muss auch bei allem Streben nach Verkürzung jegliche Uebereilung vermieden werden. Vor dieser warnte bekanntlich schon VAUBAN, weil sie leicht verhängnissvoll werden könne.»

Zooals het met alle nieuwe denkbeelden gaat, zoo is het ook met VON SAUER's voorstellen gegaan; na ontdaan te zijn van alle overdrijving, welke wel voornamelijk hierin lag, dat voor den aanvaller alles en voor den verdediger zoo goed als niets mogelijk werd geacht, is de kern van de zaak overgebleven en deze is, zooals wij boven reeds zeiden: eene juiste beoordeeling van de waarde van het moderne belegeringgeschut, van de wijze waarop dit in den toekomstigen vestingoorlog zal moeten worden gebruikt en van de verbeteringen, welke in verband daarmee in de bewapening en de wijze van verdediging van vestingen moeten worden aangebracht.

In alle op den vestingoorlog betrekking hebbende geschriften, die na de werken van VON SAUER zijn verschenen, is dan ook diens invloed duidelijk te herkennen.

Ten einde ons van de tegenwoordig heerschende denkbeelden over den vestingoorlog behoorlijk rekenschap te geven, achten wij het noodig bij een paar van de geschriften, welke over dit onderwerp in de laatste jaren zijn verschenen, een oogenblik stil te staan. Allereerst willen wij ons daartoe bezighouden met de belangrijke studie van den Franschen Kapitein der Genie SANDIER, welke onder den titel »L'attaque et la défense des places à l'époque actuel» in den jaargang 1891 van de *Revue du Génie* werd opgenomen (1).

Deze studie trekt al dadelijk onze aandacht, omdat daarin aan den strijd in het voorterrein een belangrijke beteekenis wordt gehecht; door den verdediger wordt namelijk op 2000 à 3000 M. vóór den fortенkring een vooruitgeschoven verdedigingsstelling (position avancée) ingenomen. Deze stelling behoort volgens het oordeel van den Schrijver de lijn te volgen, welke de aanvaller zou kiezen om er de fortен en de tusschenbatterijen der tegenpartij van uit te bestrijden. Alle binnen een afstand van 2000 à 3000 M. vóór den fortенkring gelegen punten, waarin de aanvaller zich zou kunnen nestelen, behooren naar SANDIER's opvatting in die vooruitgeschoven stelling te worden opgenomen. Intusschen behoeft deze niet aaneengesloten bezet te worden; dit zou te veel troepen vorderen en is ook niet noodig, indien slechts de daarin op onderlinge afstanden van ongeveer 2000 M. aan te

(1) Deze studie wordt ook besproken in Generaal MÜLLER's *Geschichte des Festungskrieges* en evenzeer met een enkel woord in VON LÖBELL's *Jahresberichte für 1892* aangeoerd.

leggen steunpunten (centres de résistance) elkaar onderling met infanterievuur kunnen flankeren en vooral ook van achteren, uit de lijn der forten, met geschutvuur kunnen worden ondersteund; zelve alleen door infanterie bezet, worden die steunpunten evenwel door zijwaarts opgesteld veldgeschut geholpen. Op deze wijze kan de aanvaller zijn belegeringgeschut niet binnen de 2500 M. van de voorgeschoven stelling in batterij brengen, zonder bij voortdurend door de gemakkelijk verplaatsbare veldartillerie des verdedigers verontrust te worden. Hij is derhalve gedwongen met zijn stelling op 5500 M. van den fortenkring te blijven, op welken aanzienlijken afstand van een buiten gevecht stellen van de verdedigende artillerie, die de steunpunten der voorgeschoven stelling moet helpen verdedigen, wel geen sprake zal kunnen wezen.

Bij de beschouwing omtrent den aanval op de door hem geschetste stelling, onderscheidt SANDIER twee gevallen, en wel naarmate die stelling op het oogenblik van den aanval al of niet volledig in staat van verdediging is gebracht.

Wij zullen het laatste geval hier buiten beschouwing laten en ons alleen bezighouden met dat, waarin de stelling volledig in staat van tegenweer gesteld en van hare volledige bezetting voorzien is. Alsdan kan de verdediging, uit hoofde van de grootere beschikbare troepenmacht, meer actief worden gevoerd, ten einde het tijdstip, waarop de aanvaller zijn batterijen kan gereed hebben, zooveel doenlijk te vertragen; onderdeelen van de algemeene reserve zullen daartoe, onder de bescherming van het geschutvuur der forten en der tusschenstellingen, de voorhoede des aanvallers moeten ophouden en dezen moeten dwingen zijn hoofdmacht spoedig in het gevecht te brengen.

Dringt de aanvaller niettemin door, dan zullen de steunpunten van de voorgeschoven stelling, die, van uit den fortenkring geflankeerd wordende, alleen in front kunnen worden aangevallen, den belegeraar moeten beletten zich binnen 5000 M. van de forten in het verworven voorterrein te handhaven.

In die omstandigheden zal aan een spoedig tot een beslissing voerenden, gewelddadigen aanval nog niet kunnen worden gedacht; de aanvaller zal integendeel eerst over zwaar belegeringgeschut moeten kunnen beschikken, hij zal een belegeringspark met den aanleve van dien moeten inrichten en dit ook weder tegen uitvallen der verdedigers moeten beschermen, m. a. w. hij zal tot een geregeld beleg worden gedwongen. Na een reeks van gevechten in het voorterrein zal hij er dan ten slotte in slagen op 5 à 6 KM. van de lijn der forten een eerste artillerie-opstelling in te nemen, die buiten het werkzame vuur des verdedigers gelegen is. Het doel van deze stelling is de verdedigende artillerie, zij het dan ook slechts tijdelijk, tot zwijgen te brengen, ten einde de aldus van hun achterwaartsche ondersteuning beroofde vaste punten der voorgeschoven stelling te kunnen vermeesteren.



Tot dit doel wordt door den aanvaller uit lange kanonnen van 15 cM. met brisante granaten gevuurd tegen de forten en verdere eenigszins uitgebreide doelen, terwijl uit kanonnen van 12 cM. een krachtig granaatkartetsvuur tegen de tusschenbatterijen des verdedigers wordt afgegeven; gelijktijdig wordt met veldgeschut en kort belegeringgeschut het vuur tegen de steunpunten in de voorgeschoven stelling geopend.

Gelukt het op die wijze het geschut des verdedigers, dat die steunpunten flankeert, tot zwijgen te brengen, dan kan tot den aanval op de voorgeschoven stelling worden overgegaan. Slaagt deze, dan wordt het front van die stelling als het ware omgekeerd en wordt zij aldus de *tweede* artillerieopstelling van den aanvaller; intusschen is deze stelling alsdan nog blootgesteld aan het vuur uit de indirect vurende batterijen van den verdediger, zoodat de aanvaller in den nacht, volgende op de vermeerstering van de voorgeschoven stelling, onmiddellijk tot den aanleg van batterijen voor kort geschut zal moeten overgaan, ten einde daarmede de genoemde indirect vurende — of liever gezegd indirect richtende — batterijen te bestrijden.

De vraag zou kunnen worden gesteld of wellicht thans het oogenblik is gekomen, om een gewelddadigen aanval volgens de denkbeelden van von SAUER tegen de hoofdverdedigingslijn te ondernemen. Die vraag zal evenwel ontkennend beantwoord moeten worden, aangezien men niet mag aannemen, dat in deze periode de forten reeds voldoende van het vuur geleden zullen hebben en de kazematten voor de wederzijdsche flankering reeds vernield zullen zijn. Er zal mitsdien wel niets anders overblijven dan tot eene stelselmatige bestrijding van de forten en de tusschenbatterijen over te gaan.

In den nu volgenden geschutstrijd zullen voor den aanvaller de volgende regelen gelden. Lange kanonnen van 15 cM. vuren met brisante granaten tegen gelijksoortige vuurmonden des verdedigers, verwoesten de borstweringen der forten, vernielen de pantseringen en trachten hindernissen op te ruimen.

Lange kanonnen van 12 cM. vuren hetzij met brisante granaten, hetzij met granaatkartetsen op gelijksoortige vuurmonden des verdedigers en op infanterie-stellingen of steunpunten in de tusschenliniën.

Mortieren van 21 of 22 cM. vuren met brisante granaten op de werken, ten einde de bomvrije gebouwen te vernielen, daarin bijgestaan door korte kanonnen van 15 cM.; deze laatste vuurmonden hebben daarenboven nog de bestrijding van het korte geschut des verdedigers ten doel.

Is tengevolge van den geschutstrijd de verdedigende artillerie tot zwijgen gebracht, de bezetting ontmoedigd en zijn de forten genoegzaam vernield, dan kan thans een gewelddadige aanval worden beproefd. In het tegen-gestelde geval blijft niets anders over dan den geregelden aanval voort te zetten.

Daartoe acht SANDIER het in de eerste plaats noodig het meest verplaatsbare belegeringgeschut (nl. de kanonnen van 12 cM. en 15 cM. K.), gedekt door een op 800 à 1000 M. van de fortenlijn gelegen infanterie-

stelling (1ste parallel) tot op circa 1200 M. van de lijn der fortén vooruit te brengen, ten einde de vernieling van de fortén en inzonderheid van de inrichtingen voor het groot flankement te voltooien; om deze uitkomst des te zekerder te bereiken zullen in de nu in te nemen *derde* artillerie-opstelling ook eenige lange kanonnen van 15 cM. en zware mortieren moeten worden opgesteld; zolang echter die vernieling niet volkomen bereikt is, zal tot een gewelddadigen aanval niet kunnen worden overgegaan en daar, naarmate men de werken meer nadert, het voorterrein aan den aanvaller steeds minder dekking aanbiedt, zal de verdere nadering niet anders dan door ingraving en gebruikmaking van alle bestaande dekkingen kunnen plaats hebben. Op die wijze zal de aanvaller tot halverwege de eerste parallel en de lijn der fortén kunnen vooruitkomen en zullen achtereenvolgens een tweede en zelfs een derde parallel moeten worden geopend, van uit welke laatste ten slotte de eigenlijke stormaanval, die in den nacht voorbereid en in den vroegen morgen uitgevoerd zal moeten worden, behoort te worden ondernomen.

De gedragslijn van den verdediger laat zich in de volgende punten samenvatten:

1°. Zooals reeds is gezegd, zal de verdediger alles in het werk stellen om den aanvaller het inrichten van zijne eerste artillerie-opstelling te beletten; zoodra de emplacements van de aanvalsbatterijen dus ontdekt zijn, zal de verdediger daartegen een waren projectielen-regen openen; een voornaam punt is het dus de ligging van die emplacements zoo spoedig mogelijk te kennen, waartoe van observatieposten en kabelballons gebruik gemaakt moet worden.

2°. Is eenmaal de eerste geschutopstelling gereed en de artilleriestrijd begonnen, dan zal de aanvaller vrij spoedig over een vuurovermacht kunnen beschikken; alsdan zal de verdediger gedurende den nacht de vuurmonden uit de meest blootgestelde batterijen naar andere emplacements moeten overbrengen, vanwaar zij aanvallen op de voorgeschoven stelling kunnen afslaan.

3°. Moet de voorgeschoven stelling worden prijsgegeven, dan zal een projectielen-regen, uit de hoofdstelling afgegeven, het den aanvaller zoo moeilijk mogelijk moeten maken, de eerstgenoemde stelling voor zich in te richten.

4°. In de nu volgende periode zal de verdediger alles doen om het weerstandsvermogen van het bedreigde gedeelte der hoofdstelling zoo hoog mogelijk op te voeren, door de bezetting en de bewapening ten koste van de niet aangevallen sectoren te versterken. Ook thans weder geldt als regel, den aanvaller het opwerpen en bewapenen van zijne batterijen zooveel doenlijk te bemoeilijken; de verdediger moet tot elken prijs zorgen vóór den aanvaller zijn vuur geregeld te hebben.

5°. Om het openen van de eerste parallel en de derde artillerie-opstelling te beletten, zal het voorterrein gedurende den nacht electrisch behooren te

worden verlicht. Een uitval gedurende de werkzaamheden zal in dit opzicht ook tijdwinst kunnen opleveren.

6°. De verdere nadering van den aanvaller over het voorterrein moet met behulp van lichte mortieren worden bemoeilijkt; de waakzaamheid dient verduubeld te worden; bij het afslaan van den stormaanval komt alles op de infanterie en op het licht en snelvurend geschut aan.

Het vorenstaande geeft in het kort de denkbeelden weer, welke van Fransche zijde over den toekomstigen vestingslag zijn uiteengezet. Laten wij thans nog een oogenblik stilstaan bij de behandeling van hetzelfde onderwerp door den Majoor der Genie van het Oostenrijksche leger Freiherr VON LEITHNER. Van de hand van dezen kundigen Schrijver op het gebied van den vestingbouw en den vestingoorlog is, in het begin van dit jaar, het eerste deel verschenen van een werk, dat tot titel voert: *Die beständige Befestigung und der Festungskrieg*. Met toestemming van den Schrijver werd daaruit in de 8ste en 9de aflevering van de jaargang 1893 der *Mittheilungen* reeds een hoofdstuk onder het opschrift »Ueber den Angriff von Festungen» opgenomen (1).

Het hoofddoel, waarnaar ook de Majoor VON LEITHNER van den aanvang af streeft, is: het vuur uit de beslissende artillerie-opstelling naar plaats en tijd verrassend en met een overweldigende overmacht te openen. Deze beslissende artillerie-opstelling kan, met het oog op het zooveel grooter ballistisch vermogen van de hedendaagsche vuurmonden op dezelfde plaats worden aangelegd, als vroeger de zoogenaamde *eerste* artillerie-opstelling (2); op die wijze wordt slechts één stelling op een afstand van 2000 à 3000 M. van de lijn der forten noodig; alleen waar men gepantserde vuurmonden te bestrijden heeft, zal een vooruitbrengen van enkele batterijen tot dit doel noodig zijn.

Nadat het aanvalsfront is bepaald en door middel van verkenningen de richting en de plaats voor de beslissende artillerie-opstelling zijn vastgesteld, wenscht VON LEITHNER den tijd, die vóór de aankomst van het belegeringspark nog verloopt, te besteden tot vermeestering van het voorterrein, waarbij het mobiele belegeringsgeschut een hoofdrol zal spelen, tot het doen van uitgebreide verkenningen, tot het voorbereiden van de parkinrichtingen en tot het doen van demonstratieve ondernemingen, met het doel om den verdediger omtrent de keuze van het aanvalsfront op een dwaalspoor te brengen; ook tot dit laatste doeleinde zullen de mobiele belegeringbatterijen van veel nut zijn.

(1) Een Nederlandsche vertaling van dit opstel werd door de Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap aan hare leden toegezonden.

(2) Men verwarre deze niet met de *eerste* artillerie-opstelling van SANDIER; deze laatste toch heeft tot taak het vuur tegen de voorgeschoven stelling des verdedigers te openen, terwijl de eerste artillerie-opstelling van VON LEITHNER tegen de hoofdstelling gericht is.

Is de aanvaller meester van het voor de artillerie-opstelling benoodigde voorterrein, dan kan, zoodra het belegeringmaterieel is aangekomen, tot den bouw en de bewapening van de batterijen, welke zooveel doenlijk gedekt worden aangelegd, worden overgegaan; gelijktijdig wordt de voorliggende insluitingslijn, welke op 1500—2000 M. van den kring der forten verwijderd ligt, volgens de regelen der veldversterkingskunst in staat van tegenweer gebracht.

Op het oogenblik van het openen van het artillerievuur worden ook de mobiele belegeringbatterijen op het aanvalsfront ter versterking van de geschutkracht in het vuur gebracht. Zoodra de artilleriestrijd zich ten voordeele van den aanvaller begint af te teekenen, kan de eigenlijke infanterie-aanval worden begonnen en kan de infanterie gaandeweg vooruit worden gebracht door opvolgend verschillende natuurlijke of kunstmatige stellingen, waarvan de richting ongeveer evenwijdig aan het aanvalsfront is, in te nemen; voor gedekte verbindingen van deze stellingen, onderling zoowel als naar achteren, behoort zorg gedragen te worden. Hoe meer de intensiteit van het verdedigende geschutvuur vermindert, des te meer kan van dergelijke infanterie-stellingen, die zoo noodig van scherfvrije wijkplaatsen behoeven te worden voorzien, gebruik gemaakt worden; op daarvoor geschikte punten kan ook veld- en licht belegeringgeschut in batterij worden gesteld.

De bedoelde positiën dienen niet alleen voor een gedekte opstelling van de vurende infanterie, maar tevens als afwachtingsdekking voor de afdeelingen, die bij een stormaanval in eerste linie moeten vooruitgaan.

Wat de plaats betreft van de voorste infanteriestelling, welke als verzamelplaats voor de stormcolonnes dienen moet en die door VON LEITHNER met den naam van »Sturmstellung" wordt aangeduid, deze moet zoo kort mogelijk vóór de verdedigingslinie worden gekozen, opdat de door de stormcolonnes te doorloopen ruimte zoo gering mogelijk zij; aan den anderen kant is het echter noodig dat de aanvallende artillerie haar vuur kan voortzetten totdat de eigen infanterie de stormstelling verlaat, zonder dat gevaar ontstaat voor het treffen van de eigen troepen; VON LEITHNER meent een schikking tusschen deze tegenstrijdige eischen gevonden te hebben door den afstand van de stormstelling tot de verdedigingslijn op 200 M. te stellen. Het opruimen van hindernissen, voor zoover deze nog niet door het artillerievuur vernield zijn, zal onder bescherming der duisternis, in den nacht onmiddellijk vóór de bestorming, door de technische troepen van den aanvaller moeten plaats hebben.

Gelukt het aan de aanvallende artillerie die des verdedigers tot zwijgen te brengen, en schijnt door het vereenigd optreden van het artillerie- en infanterievuur de kracht van den verdediger verlamd, zijn verder de noodige afwachtingsdekkingen voor de stormcolonnes gereed, en is eindelijk de stormvrijheid der forten in voldoende mate opgeheven, dan kan tot den stormaanval worden overgegaan.

Zooals reeds gezegd werd, zullen ter ondersteuning van den stormaanval het veld- en het mobiele belegeringsgeschut naar emplacementen, welke vóór de eigenlijke artilleriestelling liggen, vooruit gebracht worden.

De aanval zelf zal in de eerste plaats tegen de forten, welke niet alleen in front, maar zooveel mogelijk omvattend moeten worden aangevallen, maar tegelijk ook tegen de tusschenstellingen gericht moeten zijn.

Het zou ons te ver voeren om ons overzicht van hetgeen over den vesting-oorlog in de laatste jaren is geschreven, nog verder voort te zetten (1). Wij zijn daarenboven van meening, dat het algemeen verloop van den vestingslag der toekomst uit de bestudeering van de beide behandelde, in ons oog zeer merkwaardige opstellen genoegzaam valt af te leiden en wij kunnen dus nu overgaan tot de beantwoording van de vraag, welken vorm de vestingslag op het door ons beschouwde terreingedeelte vermoedelijk zal aannemen.

Al dadelijk dient dan de aandacht gevestigd te worden op de bijzondere beteekenis, die vooral door SANDIER aan den strijd in het voorterrein wordt toegekend; de door hem aanbevolen en toegepaste »position avancée» heeft geen ander doel dan om den aanvaller reeds dadelijk zoover mogelijk van de fortenlijn verwijderd te houden. VON LEITHNER is mede deze zienswijze toegedaan, hoewel hij in dit opzicht niet zoover gaat om tot dat doel een voorgeschoven vluchtig bevestigde stelling in te nemen.

Ook wij zijn van oordeel dat door een hardnekkige verdediging van het voorterrein de opmarsch van de aanvallende belegeringsartillerie *zoolang mogelijk* zal moeten worden vertraagd en het tijdstip, waarop de belegeraar zijn eerste artillerie-opstelling kan hebben voltooid, zoover mogelijk moet worden verschoven. Dat hierdoor de belegering beduidend kan worden gerekt, heeft *Belfort* bewezen, waar de verdediger zich niet minder dan 65 dagen, nl. van 2 November 1870—7 Januari 1871 (2), in het voorterrein heeft gehandhaafd.

Het is evenwel de vraag, of het daartoe noodig is eene aaneengeschakelde, met de hulpmiddelen der veldversterkingskunst bevestigde stelling in te nemen. Tegen zoodanige handelwijze verzetten zich o. i. twee omstandigheden, nl. dat tot het inrichten van zoodanige stelling ons de tijd en tot

(1) Onze lezers, die verlangend mochten zijn nog andere stukken over hetzelfde onderwerp te bestudeeren, kunnen wij o. a. verwijzen naar:

a. het artikel »Attaque et défense des places» in de afleveringen Januari—September 1893 van de *Internationale Revue*;

b. La poudre sans fumée et la tactique, par le capitaine d'artillerie MOCH, IIe partie, Guerre de siège, in de *Revue d'artillerie*, Maart 1890;

c. Der Einfluss des rauchschwachen Pulvers auf den Krieg, von S. MIELICHOFER, Artillerie-Oberlieutenant, in Nos. 15 en 16 van het Oostenrijksche militair-wetenschappelijke tijdschrift *Minerva*;

d. Die förmliche Belagerung einer Fortsfestung in angewandter Form; eene belangrijke, doch niet voltooide studie in de Nos. 5—12 van den jaargang 1893 der *Deutsche Heeres-Zeitung*.

(2) Zie MÜLLER, *Geschichte des Festungskrieges*, bladz 337 en volg.

het bezetten daarvan ons de troepen wel zullen ontbreken. Zullen wij daarom van elke verdediging van het voorterrein moeten afzien? In geenen deele, maar wij zullen ons in dit opzicht tot het bezetten en verdedigen van enkele gunstig gelegen punten, die bij een aanval door het vuur van de eigenlijke verdedigingslijn krachtig gesteund kunnen worden, moeten bepalen.

De keuze van de plaats voor deze uit den aard der zaak slechts zeer vluchtig bevestigde stelling hangt geheel af van de lijn, die als het ware voor de artillerie-opstelling des aanvallers is aangewezen, omdat de voorgeschoven stelling van den verdediger geen ander doel heeft, dan om den aanvaller het aanleggen en bewapenen van zijne belegeringbatterijen zoolang mogelijk te beletten. Die voorgeschoven stelling dient dus te liggen hetzij buiten (dat wil zeggen op grooteren afstand van de fortenlijn dan) de vermoedelijke artillerie-opstelling van den aanvaller of wel binnen die stelling, maar dan toch zoo dicht er bij, dat aan een innemen van de artillerie-stelling door den aanvaller, vóórdat de verdediger gedwongen is de voorgeschoven stelling te ontruimen, niet te denken valt.

Het valt moeilijk ten deze een bepaalden regel voor te schrijven, daar de keuze van de voorgeschoven stelling in elk voorkomend geval in verband met de terreinsomstandigheden zal dienen te worden bepaald. Waar intusschen het terrein beide oplossingen toelaat, daar zouden wij de voorgeschoven stelling *zoo dicht mogelijk bij de fortenlijn* kiezen, in de eerste plaats om de altijd moeitevolle en gevaarlijke handeling van een eventueel uit de stelling op de fortenlijn terugtrekken niet te bezwaarlijk te maken; en voorts om bij de verdediging van de voorgeschoven stelling beter verzekerd te zijn van krachtige ondersteuning door de in de forten gepantserd opgestelde positievuurmonden.

Het bezetten en inrichten van de voorgeschoven stelling zal door den verdediger moeten geschieden, zoodra uit den loop der oorlogshandelingen het front van aanval, in ruimen zin genomen, valt af te leiden; dat wil zeggen, zoodra met genoegzamen grond kan worden voorspeld of de aanval, hetzij tegen het front Edam—Uitgeest, of tegen het gedeelte Uitgeest—Vijfhuizen of eindelijk tegen het front Aalsmeer—Abcoude zal plaats hebben. Het front van aanval in engeren zin zal natuurlijk eerst veel later bekend worden.

Zoodra de eerste afdeelingen van het vijandelijk waarnemingskorps op 6 à 7 KM. van de fortenlijn aankomen, zal de voorgeschoven stelling door den verdediger bezet en door eene voorliggende postenketen beveiligd moeten zijn.

In het nu volgend tijdperk zal van de zijde des aanvallers, zooveel mogelijk buiten het bereik van de zware vuurmonden des verdedigers, de concentratie van het insluitingsleger in de verschillende sectoren van het voorterrein volgen; van de zijde des verdedigers zou hiertegen alleen dan iets te verrichten zijn, indien over een *zeer aanzienlijke* mobiele reserve beschikt kon worden; is dit laatste evenwel, zooals wel zal mogen worden

aangenomen, niet het geval, dan zal aan offensieve handelingen op zulke groote afstanden van de fortelinj, als waarvan in dit allereerste tijdperk sprake is, wel niet te denken vallen; het eenige wat door den verdediger tot het bemoeilijken van 's vijands handelingen verricht kan worden, is het nu en dan zoowel bij dag als bij nacht onder vuur nemen van de voornaamste toegangswegen en van de dorpen, waarin de aanvaller zijne troepen vermoedelijk gekantonneerd heeft; daar in deze periode nog wel geen tusschenbatterijen door den verdediger gereedgemaakt en bewapend zullen zijn, zal deze taak als vanzelf aan de in de forten opgestelde pantservuurmonden ten deel vallen.

Langzamerhand zal de aanvaller nu zijn insluitingskorps nader bij de fortelinj brengen en zijn voorposten tot ongeveer 3000 M. van die lijn vooruitschuiven, terwijl hij zich door het, met de middelen van de veldversterkingskunst, vluchtig bevestigen van zijn insluitingslijn tegen mogelijke offensieve handelingen des verdedigers zal trachten te beveiligen.

Dat het juist in deze periode voor laatstgenoemden van het hoogste belang is, zich volkomen op de hoogte te houden van alles, wat bij den aanvaller voorvalt, behoeft wel niet gezegd te worden. Juist in dit tijdperk toch zal de aanvaller wellicht reeds overgaan tot de voorbereidende handelingen betreffende het vaststellen van het aanvalsfront; een geregelde patrouilledienst, spionnen, vaste observatieposten en kabelballons zullen den verdediger thans de gewenschte inlichtingen moeten verschaffen, ten einde tijdig te kunnen zorgen op het aanvalsfront een voldoende geschutkracht bijeen te brengen en daarmede later den aanvaller bij het openen van den geschutstrijd te beantwoorden.

Tot het inrichten van zijne artillerie-opstelling is evenwel de aanvaller thans nog niet genaderd; daartoe moet hij eerst den verdediger door een reeks van gevechten uit het voorterrein verdrijven. In deze periode zal de verdediger nog in menig opzicht in het voordeel zijn, daar de aanvaller slechts over veldgeschut en in de toekomst vermoedelijk ook over mobiel belegeringgeschut beschikt; de verdediger daarentegen kan bij de gevechten om de in het voorterrein bezette punten op den steun van de artillerie der forten rekenen.

Dringt de aanvaller ten slotte te sterk op, dan zal voor den verdediger niet veel anders overblijven dan het voorterrein te ontruimen; dat deze handeling een moeilijke en gevaarvolle zal wezen, merkten wij reeds op; het zal er daarbij vooral op aankomen te zorgen, dat de aanvaller ons niet op den voet kan volgen en zodoende te gelijk met de verdedigers vóór de fortelinj aankomen; voorts zal zoodanige terugtocht moeten worden uitgevoerd onder bescherming van het vuur uit de forten, zoodat de wegen, waarlangs de bezettingstroepen uit het voorterrein terugtrekken, zoodanig gekozen zullen moeten worden, dat dit vuur niet wordt belemmerd. Zooals wij nader hopen aan te toonen, maken de betrekkelijk geringe onderlinge afstanden

van de forten in de Amsterdamsche Stelling het hier en daar mogelijk, dat de verdediging van de accessen door de nevenliggende forten wordt overgenomen, waardoor voor het vuren op de eigen, terugtrekkende troepen geen vrees behoeft te bestaan.

Is de aanvaller eenmaal meester van het voorterrein en beschikt hij gaandeweg over het benoodigde belegeringgeschut, dan zal hij trachten gedekt en ongezien zijne artillerie-opstelling in gereedheid te brengen. Ook thans weder zal de verdediger met alle hem ten dienste staande middelen op de hoogte moeten blijven van hetgeen bij den vijand plaats vindt; want al is het voorterrein ontruimd, het is daarom nog niet noodig den aanvaller maar ongehinderd aan het werk te laten. Er is toch bij den verdediger, juist indien zekerheid omtrent het werkelijke aanvalsfront verkregen is, nog veel te doen; de tusschenbatterijen zullen misschien nog niet alle aangelegd en bewapend zijn, de stormvrijheid van de tusschenliniën moet zooveel doenlijk worden verhoogd en het mobiele vestinggeschut uit de reserve en van de niet bedreigde gedeelte der stelling moet op en naast de accessen worden bijeengebracht. Om dit alles te kunnen verrichten, is echter tijdwinst noodig, en hiertoe staan den verdediger twee wegen open, nl. het bestoken van den aanvaller met het geschutvuur uit de forten en het doen van uitvallen. Laten wij echter vooral niet vergeten, dat de aanvaller even goed als de verdediger door alle mogelijke middelen zal trachten te weten te komen wat er bij de tegenpartij voorvalt.

De bovenopgenoemde, door den verdediger te verrichten werkzaamheden zullen, inzonderheid op het door ons beschouwde gedeelte der stelling voor den aanvaller allermint verborgen blijven en er valt niet aan te twijfelen, of hij zal door middel van *zijn veldgeschut* en *mobiel belegeringgeschut* den verdediger bestoken en tevens het vuur der forten van zijn eigen voorbereidende werkzaamheden afleiden.

Er zal dus reeds thans een geschutstrijd ontstaan tusschen het veldgeschut van den aanvaller eenerzijds en de zware vuurmonden in de forten anderzijds, in welken strijd de aanvallende veldartillerie het groote voordeel heeft van zich telkens, wanneer het vestinggeschut daarop is ingeschoten, te kunnen verplaatsen; een gevolg van dezen strijd zal wellicht zijn — vooral wanneer in vredetijd niet door het aanleggen van beplantingen voor een behoorlijke maskeering is gezorgd — dat de verdediger in zijn werkzaamheden op het aanvalsfront in hooge mate vertraging ondervindt, daar hij zich, om ongezien te kunnen werken, in hoofdzaak tot nachtelijken arbeid zal dienen te bepalen.

Vandaar, dat om het doel, bemoeilijken van den aanvaller bij het inrichten van zijn artillerie-opstelling, volkomen te bereiken, het doen van uitvallen naar onze meening bepaald noodzakelijk zal wezen; daarbij zal men niet het hernemen van een gedeelte van het voorterrein moeten beoogen, maar uitsluitend het toebrengen van materiele schade aan de aanvalswerken moeten trachten te bereiken.



Het zal wel overbodig zijn er op te wijzen, dat zoodanige offensieve handelingen alleen kans van welslagen aanbieden, indien zij geheel verrassend voorbereid en uitgevoerd worden; zij zullen dus in den nacht ondernomen en, ten einde de verliezen zooveel mogelijk te matigen, vóór het aanbreken van den dag afgeloopen moeten wezen, en indien daarbij als regel wordt aangenomen dat elke uitval een bepaald, vooraf nauwkeurig omschreven doel heeft, dan zal het ook mogelijk zijn, de beweging door het verdedigende vestinggeschut krachtig te ondersteunen.

In verband daarmee zal een officier der vestingartillerie den commandant der uitvalstroepen moeten vergezellen, ten einde door acoustische of optische seinen — of zoo men op die wijze voor vergissingen vreest, door middel van de voorpostentelegraaf — het geschutvuur der forten eenigermate, in verband met het verloop der gebeurtenissen, te leiden. De bekendheid met het terrein zal voor den verdediger bij de bedoelde handelingen een groot voordeel zijn, terwijl ook zelfs bij niet geheel welslagen van de ondernemingen het zelfbewustzijn van de bezetting er door zal worden verhoogd.

Welke beteekenis het voortdurend doen van uitvallen kan hebben, heeft het beleg van *Geok Tepe* geleerd, waarbij door het aanhoudend offensief des verdedigers, zelfs met cavalerie, die tot in de lijn der aanvalsbatterijen vooruitdrong, de aanval aanzienlijk werd vertraagd (1).

Blijkt dus uit het voorafgaande dat wij, waar zulks maar eenigszins mogelijk is, in een actieve verdediging van het voorterrein der stelling een krachtig middel zien om den weerstand zoo lang mogelijk te rekken, dan is daarmee voorzeker ook aangetoond, dat wij geenszins wenschen te onderschrijven de gevolgtrekking, welke op 22 Februari II. in de vergadering der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap uit ons opstel »Lichte pantsers voor Amsterdam?» werd gemaakt, als zouden wij krachtige steunpunten verlangen om er onze wellicht minder goed geoefende, of in getalsterkte te kort schietende troepen des te veiliger achter te kunnen opsluiten.

Dit was volstrekt onze bedoeling niet, maar wij zijn van meening dat, waar de forten de beteekenis hebben van steunpunten bij de verdediging der linie, zij ook zoodanig moeten zijn ingericht, dat zij bij een aanval geheel op zichzelf kunnen steunen en geen hulp behoeven uit de wederzijdsche gedeelten der tusschenlinie.

Ten einde intusschen onze beschouwingen te kunnen vervolgen, moeten wij aannemen dat de aanvaller er in slaagt zijn artillerie opstelling te voltooien en dat het ook den verdediger gelukt, het benodigd aantal tusschenbatterijen in gereedheid te brengen en aan de tusschenliniën op het aanvalfront de noodige afstootende kracht te verleenen.

(1) Zie hierover en over de beteekenis van uitvallen in het algemeen het werkje *Festungen und Festungskampf* von F. M. VON DONAT, Hauptmann im Infanterie-Regiment von Grolman.

De hoofdtak van het aanvallend geschut in den nu volgenden artilleriestrijd is natuurlijk het uit de verte vernielen van alle middelen, die aan het geschut en aan de levende strijdkrachten des verdedigers dekking verleenen, alsmede van de ruimten, welke voor de berging van krijgsbenodigdheden bestemd zijn. Het bereiken van dit doel tracht de verdediger met zijn geschut te beletten; vandaar dat de aanvaller zal moeten beginnen met de verdedigende artillerie eerst volkomen tot zwijgen te brengen; eerst wanneer dit gelukt is, kan hij tot de vernieling van de aan de bezetting dekking en stormvrijheid verschaffende hulpmiddelen en hindernissen overgaan. »Es genügt nicht,» zegt de Generaal WIEBE in zijne *Gedanken über den Artilleriekampf im Festungskriege*, »den Gegner (den verdediger) bloss vorübergehend verstummen zu machen, ihn nur zum Stellungswechsel zu nöthigen, um dann beim weiteren Vordringen wiederholt den gleichen Schwierigkeiten zu begegnen, sondern er muss nach Massgabe des Einsetzens seiner Kräfte schliesslich bis zur völligen Widerstandsunfähigkeit zusammengeschoffen werden.»

Welk een ongunstig verloop intusschen de geschutstrijd ook voor den verdediger moge nemen, steeds zal door dezen in het oog moeten worden gehouden dat het lichte, voor de nabijverdediging bestemde geschut aan dien strijd onder geen voorwaarde mag deelnemen; niet alleen dat deze vuurmonden, ten gevolge van het voor hen noodige ruime schootsveld, te veel zijn blootgesteld, maar hunne uitwerking zal tegen het gedekt opgestelde aanvallende geschut zeer gering zijn; hun hulp is bij een mogelijken stormaanval hetzij gedurende, hetzij na afloop van den geschutstrijd dringend noodig, zoodat zij door behoorlijke dekking tegen een ontijdige vernieling moeten worden bewaard.

Blijft naar dien regel het geschut voor den »Nahkampf» intact, waartoe natuurlijk het gebruik van licht snelvurend geschut in loopgraafpanters veel zal kunnen bijdragen, en is ook het geschut voor de zijwaartsche flankering der tusschenstellingen behoorlijk gedekt in de forten opgesteld, dan behoeft, zelfs bij een ongunstig verloop van den geschutstrijd, nog niet aan de verdediging van de stelling zelf te worden gewanhoopt; vooral indien men bedenkt dat het achter hooge dekkingen, onzichtbaar geplaatste worpgeschut des verdedigers, dat bovendien voor een deel verplaatsbaar is, bijna niet tot zwijgen te brengen is.

Van het innemen van een tweede artilleriestelling door den aanvaller zal in onze terreinen wel geen sprake kunnen zijn; wij gelooven dat op afstanden van 1000—1500 M. vóór de stelling bezwaarlijk terreingedeelten voor zoodanige stelling zullen te vinden zijn; maar ook afgescheiden daarvan, schijnt het bij de verhoogde trefkans en uitwerking van het tegenwoordige geschut *onmoodig* de fortenlijn tot op korteren afstanden dan van bijv. 2500 M. te naderen; ook zou het nog de vraag wezen of het gevaar, waaraan de aanvalsbatterijen zich alsdan zouden blootstellen, van onder het infanterievuur der forten te

geraken, wel tegen het voordeel, aan een kleineren afstand verbonden, zou opwegen. De batterijen van de tweede opstelling zouden daarenboven het groote voordeel, dat die van de eerste stelling bezitten, namelijk van gedekt en verrassend te kunnen optreden, geheel missen, zoodat zij van den aanvang af tegen een overmachtig geschut zouden te kampen hebben.

Om al deze redenen meenen wij, dat aan het innemen van een tweede artilleriestelling door den aanvaller niet zal worden gedacht, maar dat de geschutstrijd zich, van de zijde des belegeraars, uit een enkele stelling zal afspelen.

Is in dien strijd door den aanvaller de indruk verkregen, dat de verdedigende artillerie genoegzaam tot zwijgen gebracht en de forten voldoende vernield zijn, dan zal tot den eigenlijken stormaanval kunnen worden overgegaan.

In welken vorm deze zal plaats hebben, laat zich bij de eigenaardige terreingesteldheid in de Stelling van *Amsterdam* gemakkelijk afleiden. Van een eigenlijken sappenaanval kan uit den aard der zaak, uit hoofde van den waterstand, ook zelfs waar geen volledige inundeering van het voorterrein mogelijk is, geen sprake zijn.

Maar ook de door Majoor VON LEITHNER aanbevolen aanvalswijze, bestaande in het sprongsgewijze vooruitbrengen van de aanvalscolonne over het voorterrein tot aan de op 200 M. van de fortenlijn te kiezen »Sturmstellung» zal naar onze meening niet uitvoerbaar zijn; uit den aard der zaak is deze methode bij inundatie van het voorterrein al dadelijk uitgesloten, maar ook dáár, waar, zooals op het door ons beschouwde gedeelte der stelling voor een groot gedeelte het geval is, slechts eene onvolledige onderwaterzetting mogelijk is, zal toch de hooge waterstand in de slooten een dergelijke aanvalswijze onmogelijk maken.

In onze terreinen zullen veeleer gelden de woorden van den Franschen Kapitein MOCH: »l'attaque se réduit à un bombardement violent, suivi d'un coup de main.»

Een coup de main, maar die alleen langs de accessen mogelijk is, dat is het, wat wij ten slotte te vreezen zullen hebben. Om die af te wijzen, moet alles wat nog aan infanterie en licht snelvurend geschut beschikbaar is, in het vuur worden gebracht. En terwijl op die wijze de voorste afdeelingen, die langs het acces oprukken, worden afgewezen, moet het nog beschikbare zwaardere geschut — waarop wij boven reeds doelden — het oprukken van reserves langs de accessen door een overstelpend granaatkartetsvuur beletten.

Wij gelooven te mogen zeggen, dat een zuivere accessaanval op die wijze, indien de verdediger voldoende waakzaam is, weinig kans van slagen voor den belegeraar zal aanbieden. Hij zal daarom aan dien zuiveren accessaanval een verrassende handeling op een ander punt van de stelling verbinden; »neben dem Streben nach überlegener Gewalt werden Ueberraschung und

List wieder in den Unternehmungen des Festungskrieges in den Vordergrund treten," luidt een naar onze meening geheel juiste opmerking in VON LÖBELL'S *Jahresberichte*.

Geheel op dezelfde wijze had, zooals bekend is, ook de aanval van de Pruisen op *Amsterdam* in den nacht van 30 September op 1 October 1787 plaats. Het komt ons niet overbodig voor, die gebeurtenis even kortelijk in herinnering te brengen. Terwijl toen de hoofdaanval onder leiding van den Hertog VAN BRUNSWIJK, van *Kudelstaart* af langs de *Hand naar Leiden* tegen de versterkingen bij *Amstelveen* werd ondernomen, werden gelijktijdig drie nevenaantallen uitgevoerd, met het doel om *Amstelveen* en *Halfweg* op hetzelfde oogenblik in den rug aan te tasten. Daartoe werd vooreerst een colonne van 1 bataljon en 2 compagnieën bij *Aalsmeer* op 18 groote en 9 kleinere vaartuigen ingescheept, over het *Haarlemmermeer* gevoerd en te *Sloten* aan wal gezet; van daar uit werden, behalve dit dorp, ook *Osdorp* en *Halfweg* genomen en tevens de redoute op den weg naar *Haarlem* bij laatstgenoemde plaats vermeersterd. Een tweede colonne, sterk 1 bataljon, werd in twee uren tijds, evenzeer met vaartuigen, naar het *Nieuwe Meer* overgebracht, vanwaar de stelling van *Amstelveen* in den rug kon worden genomen, terwijl eindelijk een derde afdeeling, bestaande uit 2 compagnieën en 10 jagers, langs het *Haarlemmermeer* naar het *Karnemelksgat* marcheerde en van daar, langs de tegenwoordige *Koenenkade*, de Hollanders in den rug aantastte.

Gelijk bekend is, eindigde de geheele aanval, na een hevig gevecht bij *Amstelveen* en aan de *Kalfjeslaan*, in den middag van den 1sten October met de nederlaag der onzen. De oorzaak van dezen ongelukkigen afloop was te wijten aan de zorgeloosheid der Hollanders om het *Haarlemmermeer* niet te bewaken en aan het onvoldoende weerstandsvermogen van onze versterkingen, die, in de keel open, aan een aanval van de rugzijde geen weerstand konden bieden.

Evenzeer als voor honderd jaren, schuilt naar onze meening ook thans nog in *verrassing* het groote gevaar.

Laten wij ten slotte nu eens nagaan welken vorm het in de voorafgaande bladzijden geschetste beeld van den vestingslag op Nederlandschen bodem op het westelijk front der Stelling van *Amsterdam*, en wel meer in het bijzonder tegen het gedeelte *Haarlem—Velzen*, vermoedelijk zal aannemen.

De lijn, welke door den aanval voor zijne beslissende artillerie-opstelling zal worden gekozen, zal vermoedelijk deze richting volgen: noordoostelijk bolwerk van *Haarlem—het Klooster—het huis Zanen—kruispunt Jan Gijzenvaart* en *Delft—Zandpoort—Hofgeest—Velzen*.

In verband daarmede zouden wij meenen, dat door den verdediger allereerst standgehouden zou behooren te worden in de lijn: noordwestelijk bolwerk van *Haarlem—Begractplaats—Schooten—Zandpoort—Kerkweg—Velzen*,

met voorposten op den *Zijlweg*, op de *Kleverlaan*, aan de *Delft*, bij *Jan Gijzenvaart*, bij het huis *Bosch en Duin*, te *Driehuizen* en bij *Velzerbeek*.

Bij het gevecht om de voorgeschoven positie des verdedigers zullen, zooals wij hebben opgemerkt, de in pantserkoepels binnen de forten opgestelde kanonnen van 15 cM. L. tot het afslaan van den aanval kunnen medewerken.

Daartoe brengen de vuurmonden van het linkervleugelwerk bij *Spaarndam* hun vuur op het voorterrein van de *Begraafplaats*, van *Schooten* en van *Zandpoort*; die op het fort *Penningsveer* evenzeer op het voorterrein van *Schooten* en het *Haarlemsche bolwerk*; die op het rechtervleugelwerk bij *Spaarndam* op het voorterrein van *Schooten* en *Hofgeest*; die op de batterij aan zijkanaal *B* op het voorterrein van *Hofgeest*, terwijl natuurlijk de buiten het door ons beschouwde gedeelte der stelling gelegen forten aan de *Liede*, bij *Velzen* en aan den *St. Aagtendijk* bij het bestrijken van het voorterrein mede in aanmerking komen.

De opmerking is gemaakt dat een energieke vijand zich wel niet veel zal storen aan het vuur van twee en hoogstens vier kanonnen, met een afstand van ongeveer 3 KM. tusschen elke groep. Wij zullen dit geenszins tegenspreken, maar ten eerste willen wij daartegen opmerken, dat het kaliber der vuurmonden voor een deel kan vergoeden, wat aan hun aantal ontbreekt, terwijl wij er voorts op wijzen, dat het zeer wel mogelijk zal blijken op elk gewild punt een *grooter* getal dan twee of vier vuurmonden te concentreeren; nemen wij toch aan, dat het rechtervleugelwerk bij *Spaarndam*, het fort *Penningsveer* en het fort bij *Velzen* elk twee, en de batterij bij zijkanaal *B*, het linkervleugelwerk bij *Spaarndam* en het fort aan de *Liede* elk één koepel voor twee kanonnen van 15 cM. L. zullen krijgen (de batterij aan de *Liebrug* zullen wij zonder koepel aannemen), dan wordt het voorterrein van *Haarlem* bestreken door 6 vuurmonden (4 van *Penningsveer* en 2 van de *Liede*), dat van de *Begraafplaats* door 8 vuurmonden (6 van *Spaarndam* en 2 van de *Liede*), dat van *Schooten* door 10 vuurmonden (6 van *Spaarndam* en 4 van *Penningsveer*), dat van *Zandpoort* door 8 vuurmonden (6 van *Spaarndam* en 2 van zijkanaal *B*), dat van *Hofgeest* door 10 vuurmonden (4 van *Spaarndam*, 2 van zijkanaal *B* en 4 van *Velzen*) en dat van *Velzen* door 8 vuurmonden (2 van zijkanaal *B*, 4 van *Velzen* en 2 van den *St. Aagtendijk*).

Nu zijn, wij erkennen het gaarne, die aantallen vuurmonden nog wel niet groot, maar wij zouden willen vragen, als men die gepantserde vuurmonden eens uit de forten wegneemt, hoe zal men dan aan een krachtige artillerieverdediging van het voorterrein komen? Men moet dan tusschen twee oplossingen kiezen, nl. óf niets van te voren doen en maar hopen dat de vijand ons genoeg tijd zal laten om op het bedreigde front der stelling het positiegeschut na het uitbreken van den oorlog in batterij te brengen, óf wel in vreedstijd permanente tusschenbatterijen voor positiegeschut aanleggen.

Dat de vijand ons voor het aanleggen van batterijen wel tijd genoeg, stel bijv. 3 weken, zal laten, durven wij niet aan te nemen; dit zou ondersteld

mogen worden, indien wij zeker waren, dat de aanval steeds uit het oosten zal plaats hebben; maar die zekerheid bestaat, naar onze meening, *volstrekt niet*. En wat het aanleggen van permanente batterijen aangaat, wij vreezen dat zulks niet tot kostenbesparing zal leiden, want elk werk zal niet alleen de kosten van aanleg, maar ook afzonderlijke onteigening en bodemverbetering vereischen (1).

De reden, waarom naar onze meening de dadelijk gereed zijnde veiligheidsbewapening der forten in het algemeen *gepantserd* dient te worden opgesteld, volgt vanzelf uit hetgeen in het voorafgaande reeds werd uiteengezet.

Wij zagen toch, dat het geschut der forten reeds vrij spoedig in een geschutstrijd met de aanvallende veld- en mobiele belegeringartillerie zal worden gewikkeld. Wil de verdedigende geschutkracht in dien strijd, waarin zij het nadeel van meer dan de tegenpartij zichtbaar te zijn, aan haar zijde heeft, kans hebben op de overwinning, dan moeten zoowel de vuurmonden tegen eene ontijdige vernieling als de manschappen tegen het spoedig buiten gevecht stellen worden gedekt.

Alleen waar het voorterrein van dien aard is, dat batterij-aanleg of in stelling brengen van veldartillerie door den aanvaller, ten gevolge van de zeer breede, vóór de fortenlijn liggende inundatie bepaald ondoenlijk is (zooals bijv. in de *Haarlemmermeer*, of bij *Edam* en op enkele punten in het zuidelijk front der stelling), daar kan uit den aard der zaak gepantserde opstelling achterwege blijven.

Als regel echter zal dekking van de vuurmonden noodig zijn, en als zoodanig is dan ook het gestelde aan het slot van ons opstel »Lichte pantsers voor Amsterdam?» op te vatten.

Keeren wij thans naar het front *Haarlem—Velzen* der stelling terug en laten wij aannemen dat onze troepen de vooruitgeschoven punten in het voorterrein moeten verlaten en op de fortenlijn moeten terugtrekken. De wegen, waarlangs deze terugtocht kan plaats hebben, zijn de spoor- en straatweg *Haarlem—Amsterdam*, voerende naar de positie aan de *Liede*, de *Oude Haarlemmerweg*, voerende naar het fort *Penningsveer*, het voetpad langs de *Jan Gijzenvaart* en langs het *Noorder-Spaarne* naar het linkervleugelwerk van *Spaarndam*, de Slaperdijk *Zandpoort—Spaarndam* en de *Oostlaan*; ook ware een terugtocht met behulp van gereedliggende schuiten over het *Spaarne* en de *Mooije Nel* naar den *Lagen dijk* te overwegen.

Bij het terugtrekken van onze vooruitgeschoven afdeelingen rust op de koepelvuurmonden der forten de taak het opdringen van den aanvaller te beletten; dat zulks *niet* door de vuurmonden van het op het acces gelegen fort zal moeten geschieden, ligt voor de hand; die taak zal derhalve door

(1) Men vergelijkte omtrent dit punt het door ons gesprokene in de vergadering van Krijgswetenschap op 24 April 1891 (VIIIste Verslag 1890/91, bladz. 517—521) en de lezing van Kolonel ROOSEBOOM, op 22 December 1893 (IIIde Verlag 1893/94, bladz. 179 en 180).

de vuurmonden der zijwaarts gelegen forten moeten worden overgenomen, waardoor niet alleen het gevaar van getroffen te worden voor de eigen troepen wordt weggenomen, maar tevens het deboucheeren van den aanvaller uit het bedekte terrein beter zal worden belet.

Voor den nu volgenden geschutstrijd zullen onze batterijen ongeveer zijn aangelegd achter den verbindingswal *Liede—Lieburg*, achter den *Lagen dijk*, achter de werken bij *Spaarndam*, en ten Oosten van de *zijkanalen B en C*.

Aannemende dat in dien strijd al de koepelvuurmonden en een groot deel van de bewapening der tusschenbatterijen buiten gevecht gesteld worden, dan blijven voor het afslaan van een accessaanval nog over:

- 1°. de infanterie-bezetting der forten en der tusschenliniën;
- 2°. de in loopgraafpantser opgestelde snelvurende kanonnen, onmiddellijk zijwaarts van en verder tusschen de forten;
- 3°. het geschut der interval-caponnières.

Is voor de infanterie voldoende bomvrij onderkomen nabij de gevechtspositie aanwezig, heeft de sub 2°. bedoelde geschutkracht zich, door niet aan den geschutstrijd deel te nemen, niet aan een ontijdige vernieling blootgesteld en is ook de opstellingswijze van het geschut voor de zijwaartsche bestrijking volgens de eischen van den tegenwoordigen tijd ingericht geweest, dan kan, bij voldoende waakzaamheid, een frontaanval, die wegens den waterstand moeilijk anders dan langs de accessen zal kunnen worden ondernomen, met vertrouwen worden afgewacht.

Gevaarlijker wordt, zooals wij reeds aantoonde, de toestand, indien zoodanige aanval in den nacht wordt ondernomen en alsdan met een verrassende poging tot doorbreking op een ander punt der linie gepaard gaat. Men zou zich bijv. kunnen denken dat, gelijktijdig met een aanval langs den ouden *Haarlemmerweg* op *Penningsveer*, een overgang met schuiten van het *Noorder-Spaarne* en de *Mooije Nel* werd ondernomen; of wel dat een aanval langs den Slaperdijk *Zandpoort—Spaarndam* gepaard gaat met een nevenaantal langs de *Oostlaan* en een overgang van zijkanaal *B*, ten einde aldus gedekt door den oostelijken dijk langs dat kanaal, het rechtervleugelwerk bij *Spaarndam* gelijktijdig in front en rug aan te tasten. Op dergelijke eventualiteiten zal de verdediger bedacht moeten zijn, bijv. door, ter bestrijking van het *Noorder-Spaarne*, een batterij bij het *Rijnlandshuis* aan te leggen of wel een paar uitleggers ten zuiden van het dorp *Spaarndam* te stationneeren; ondernemingen langs de *Oostlaan* en zijkanaal *B* kunnen worden tegengegaan door des nachts een paar uitleggers nabij de *Oostlaander sluis* gereed te leggen en ook de buitenkeering van den polder *Buitenhuizen*, welke als het ware het reduit van de linie van *Spaarndam* vormt, te bezetten.

Wij wenschen hiermede onze beschouwingen te eindigen, in het vertrouwen dat het ons gelukt zal wezen aan te toonen dat de »bevestigingsbeginselen,»

die wij in het kort in ons opstel: »Lichte pantsers voor Amsterdam?» ontwikkelden, *niet* voortvloeien uit een »conservatisme dat niet conserveert,” zooals de Heer SWAVING in *De Militaire Spectator*, N<sup>o</sup>. 3 van 1894 gelieft op te merken, maar dat zij werkelijk hun grond vinden in eene aandachtige bestudeering van de wijze waarop een vijand, die over de moderne aanvalsmiddelen beschikt, de stelling van Amsterdam vermoedelijk zal aangrijpen.

Wij stellen ons stelsel van actieve verdediging van het voorterrein, waar zulks maar eenigszins mogelijk is, en daarna afwachten van den vijand in een door *krachtige* steunpunten bevestigde stelling, met vertrouwen boven dat van den Heer SWAVING met zijn zwakke werken en zijn ruim gebruik van lichte snelvuurkanonnen in loopgraafpanters, welke gelijktijdig voor den geschutstrijd en voor de nabijverdediging moeten dienen.

Waarlijk, van zoodanig stelsel, waarin alles ten slotte zal neerkomen op eene nabijverdediging door middel van geïsoleerde en tot krachtige samenwerking ongeschikte lichte snelvuurkanonnen, geldt voorzeker BRIALMONT's woord: »ce n'est pas un système, c'est une aberration!”

A. J. DOORMAN,

Den Haag, April '94.

Kapitein der Genie.

#### ENKELE OPMERKINGEN BETREFFENDE DEN LEIDRAAD VOOR HET SCHIETEN UIT VESTINGGESCHUT. 1894.

Met het oog op de beperkte beschikbare ruimte hebben wij onze opmerkingen betreffende bovengenoemden leidraad in beknopte vorm gebracht en ons bovendien moeten bepalen tot A 1 en 2.

»1. Schieten voor de lengte bij G.-vuur” (sic) (1).

§ 24. Het woord »OH.” wordt steeds trouw gevolgd door »(elevatie)”, hetgeen niet alleen vervelend is bij het lezen, maar bovendien alleen juist, zoo er geen terreinhoek is. Het verdient aanbeveling de eerste maal, dat het woord »OH.” gebruikt wordt, in een noot — of wel op een andere plaats — te vermelden, dat men daarvoor zoo noodig »richthoek” behoort te lezen.

§ 26. Om der wille van de eenvoudigheid — een eigenschap welke schietregels in hooge mate moeten bezitten — achten wij het beter, dat na het bepalen der grenzen van 100 M. wordt overgegaan tot het schieten van een groep met de gemiddelde OH., te meer, omdat deze in het alge-

(1) Taal en stijl laten in 't algemeen veel te wenschen over; zoo zouden wij voor de aangehaalde woorden liever willen lezen: »1. Regeling van de OH. bij het schieten met G.” en later: »2. Regeling van OH. en T. bij het schieten met GKT.”



meen de meeste waarschijnlijkheid heeft, terwijl bovendien reeds eenige vuurmonden daarmede gericht staan. In verband daarmede zouden de §§ 25, 34 en 35 een kleine wijziging moeten ondergaan.

§ 27. Aan het slot der eerste alinea doen volgen: »indien dat in tegen-gestelden zin van de meerderheid der geschoten groep is gevallen.»

Achter het woord »verkregen» doen volgen: »doordien nu te veel schoten in den anderen zin vallen.»

§ 28. Deze paragraaf dient vooraf te gaan aan 27, omdat zij rechtstreeks in verband staat met 26. Bovendien staan 27 en 29 in nauw verband tot elkander, zoodat ook deze onmiddellijk op elkander moeten volgen.

§ 29. Achter het woord »grenzen» doen volgen: »van 100 M.»; zoolang men ook van een grens van 50 M. spreekt.

§ 32. Voor »hoogstens» zouden wij liever lezen: »3 à 5.»

De laatste alinea laat minder ruime opvatting toe dan de oorspronkelijke regel in het Deutsche voorschrift, waar van groepen gesproken wordt. Is men namelijk ingeschoten, doch blijkt een der vuurmonden bijv. te kort te schieten, dan is het niet voldoende de OH. bij dien vuurmond te vermeerderen, doch dient men tevens na te gaan of de gewenschte verhouding tusschen de (+) en (—) schoten nog bestaat, als men de schoten uit bedoelden vuurmond buiten rekening laat. Het komt ons niet overbodig voor, dat in den leidraad daarop de aandacht gevestigd wordt, bijv. door bedoelde alinea te doen luiden: »Die vuurmonden kunnen in de reeds geschoten en in de volgende groepen tijdelijk buiten beschouwing blijven.»

§ 37. De verandering, welke de overeenkomstige paragraaf in den leidraad 1893 ondergaan heeft, is geen verbetering te noemen. In de kort geleden verschenen schootstafels (1) van 10 cM. en 15 cM.  $L./_{24}$  heeft men haar consequent aanvaard en daardoor — met of zonder bedoeling — de ongerijmdheid van dezen regel ten duidelijkste aangetoond. De schootstafel moet natuurlijk aangeven, bij welke SH. en I. op de verschillende afstanden de meeste uitwerking mag worden verwacht; nemen wij nu die van 10 cM. ter hand, dan zou men in den meest gewenschten toestand verkeereren, zoo men op 1400 en 1450 M. een I. heeft van 80 M., doch op 1500 M. van 180 M.! Verder geeft de schootstafel aan, dat men op 4200 M. moet streven naar een I. van 30 M. en op 5000 M. zelfs van 20 M.! En dát bij een  $LS_{50}$  van 80 M. Commentaar is overbodig. Wij zouden wenschen, dat in de schootstafels de SH. werden vermeld behorende bij een standvastig I. van bijv. 70 M. (Of van bijv. 50 M. bij vuurmonden met geringe V.) en dat bij het schieten getracht werd een gemiddelde SH. te verkrijgen, dié daarmede *ongeveer* overeenkomt, zonder dat op een paar M. mag worden gelet.

(1) Die schootstafels hebben in bruikbaarheid gewonnen, doordien men de OH. voor de G. nog eens vermeld heeft naast die voor de GKT. Het zou wenschelijk zijn in die richting een stap verder te gaan, door op twee tegenover elkander staande pagina's al de noodige gegevens voor de G. en de GKT. te vermelden, met weglating van hetgeen kan gemist worden, zooals: de spreidingen; de CD. en invalshoek der GKT; de kolommen »3' en 1‰ wijzigen de dracht» enz. Voor de laatste gegevens kan worden gebruikt de kolom Par. C<sub>60</sub>.

Correctiën met den opzet zouden moeten geschieden met een- of meermalen de OH. der kolom Par. C<sub>50</sub>, waardoor vervallen kan, hetgeen in § 39 omtrent het afronden gezegd wordt.

§ 39. Aan het slot dezer paragraaf zouden wij wenschen te doen volgen: »Bij het beschieten van doelen kort achter dekkingen zal echter in den regel het vuren op 50 M. minder dan den gevonden afstand achterwege blijven.»

Door deze bepaling wordt op de eenvoudigste wijze rekening gehouden met de omstandigheid, dat het gemiddeld I. bij het beschieten van dergelijke doelen zoodanig moet wezen, dat vooral de onderste kogeltjes der springkegels werkzaam zijn.

§ 40. De tweede alinea dezer paragraaf te lezen: »In het algemeen zal men de meeste uitwerking kunnen verwachten, wanneer tegen doelen kort achter dekkingen iets meer dan de helft en tegen alle andere doelen verreweg het grootste gedeelte der springpunten (—) is gelegen.»

§ 42. Vooral op onze terreinen zal het niet zoo'n groote uitzondering wezen, dat men moet inschieten met GKT. zonder VT.; wij gelooven zelfs, dat het nog al dikwijls zal voorkomen en dat de beoefening daarvan dan ook niet mag worden verwaarloosd, te meer omdat het een moeilijke bewerking is. Wij zouden deze paragraaf daarom wat uitvoeriger behandeld wenschen, bijv. in dezen geest: »Bij het grensschieten met GKT. zonder VT. bepaalt men de grenzen van 100 M. op overeenkomstige wijze als onder 1 is beschreven, doch met dit verschil, dat men op eenzelfde afstand niet telkens één schot doet, doch groepen van 4 schoten en dat men met 2 Par. C<sub>50</sub> vooruit- of teruggaat. De T. wordt vooraf zooveel vergroot, dat de gemiddelde SH. ongeveer 3 M. wordt. Blijken de SH. nog te groot voor de waarneming, dan wordt voor de volgende schoten de OH. vermindert met eenmaal — of zoo noodig meermalen — de OH. der kolom Par. C<sub>50</sub>; krijgt men meer dan de helft A. en zijn deze niet waarneembaar wat het (+) of (—) betreft, dan handelt men op tegenovergestelde wijze. Heeft men geen zekerheid gekregen omtrent de ligging der springpunten, dan herhaalt men de groep met dezelfde T. en met de OH. van het laatst gedane schot (of zoo noodig nog gewijzigd voor te hooge of te lage springpunten).

Vallen van een groep de springpunten voor de helft (+) en (—), dan vermindert men de T. met het bedrag, waarmede ze vermeerderd was en vuurt door volgens § 39.

Vallen bij het grensschieten de springpunten der eene groep te kort en der andere (die er  $\pm$  100 M. mede verschilt) te ver, dan schiet men, na vermindering der T. zooals in het voorgaande geval, door op die beide afstanden en den tusschengelegen afstand.

Bij het indirect GKT.-vuur zal het inschieten met GKT. zonder VT. nimmer plaats hebben.»

## BOEKAANKONDIGINGEN.

*Het rijden van officierspatrouilles, door G. RÖMER, Ritmeester  
2de Regiment Huzaren. Zuid-Hollandsche Boek- en Handels-  
drukkerij. 1894.*

Onder dezen titel en het motto: »zien zonder gezien te worden,» verscheen eene nieuwe pennevrucht van genoemden Ritmeester, eene brochure waarvan mag worden gezegd dat zij haar nut kan hebben voor de oudere cavalerie-officieren ter herinnering, voor de jongere ter bestudeering. De Schrijver toch heeft daarin tal van opmerkingen en grondbeginselen vereenigd uit de in de laatste jaren in het buitenland verschenen geschriften over den patrouilledienst in het algemeen en dien der officierspatrouille in het bijzonder, geschriften die niet onder ieders bereik liggen en door velen niet zoo gemakkelijk en daarom niet zoo gaarne gelezen worden als een werk in de eigen taal. Dat juist bepaalt de waarde van des Schrijvers arbeid.

Bij de kennismaking deden zich tal van vragen bij ons voor, zoo onder meer: of de invoering van het rookzwak buskruit wel dien grooten invloed zal hebben op de handelingen eener officierspatrouille als daaraan wordt toegeschreven; of de ondervinding wel altijd leert dat ruiters, afkomstig van het platteland, betere patrouilleurs zijn dan de stedelingen; of het wel aanbeveling verdient zich steeds met pioniergereedschap en springmiddelen uit te rusten; of het medevoeren van postduiven, hoe gewenscht ook, wel practisch mogelijk is? Vooral ook of het *steeds* aangeven in de opdracht, *wanneer* de afzender uiterlijk het een of ander wil weten, in den regel het werk der patrouille niet tot overhaasting en halfheid terugbrengt, wat de Schrijver zelf gevoelt door de latere opmerking, dat aan de patrouille de noodige tijd moet worden gegeven, terwijl daarvan veel noodig is voor eene nauwkeurige uitvoering. Of eene afdoende inspectie vóór den afmarsch door den commandant gewoonlijk wel mogelijk zou zijn en het niet de voorkeur zou verdienen deze aan ander vertrouwd toezicht over te laten, tijdens de aanvoerder zooveel te doen heeft om de vervulling zijner opdracht behoorlijk in te leiden; welke de beste middelen zijn om den vijand het spoor der patrouille bijster te maken; of tegenover de lans eener eventueele tegenpartij geene afdoende wapenen te vinden zijn; of bij de ingenomenheid tegen beweging bij nacht de ongewoonte het »onbekend, onbeminde» niet opnieuw waar maakt?

En nog meer hebben wij ons afgevraagd bij de aandachtige en aangename kennismaking met de besproken brochure en ook daarin ligt naar onze meening hare verdienste. Wanneer toch deze en dergelijke vragen, die geheel liggen binnen de grenzen der voor den cavalerie-officier noodzakelijke kennis, door velen voor zichzelf en vooral bij de wetenschappelijke bijeenkomsten gesteld worden, dan kan de bespreking en beantwoording daarvan leiden tot ontwikkeling van alle deelnemers en daaruit meer nut en leering worden getrokken dan uit soms te hoog gaande, hun weinig aantrekkende vraagstukken, terwijl er met betrekking tot het eigen wapen nog zooveel stof tot bespreking en overdenking overblijft. Moge de hier aangekondigde brochure in dien geest begrepen en ontvangen worden.

W. W.

*Die beständige Befestigung und der Festungskrieg, nach den neuesten Quellen bearbeitet.*

I. Band. *Allgemeiner Theil*, von ERNST FREIHERR VON LEITHNER, k. u. k. Major im Geniestabe. Hierzu 10 Tafeln.

II. Band. *Fortificatorische Constructionen und Entwürfe*, von mehreren k. u. k. Officieren. Hierzu 8 Tafeln.

Wien, 1893. Im Verlage der Verfasser. Zu beziehen durch die Redaction der »Mittheilungen,» Wien, VI, Getreidemarkt 9. Prijs fl. 15.

Het was de laatste jaren met de eensgezindheid onder de vestingbouwkundigen treurig gesteld. Men kan wel zeggen, dat op hun gebied een volslagen anarchie heerschte. Het is waar, de tijden, dat een VAUBAN met onbetwist gezag den scepter voerde of een alleenzaligmakend »Front moderne» niet slechts in zijn bakermat, maar ook verre daarbuiten als het toppunt van volmaaktheid gold, die tijden waren lang voorbij. Maar toch, er bestond tot niet lang geleden een algemeene leer, welke grondbeginselen alom werden gehuldigd; de in verschillende landen gebouwde vestingen verschilden meer in technische details dan in de strategische en tactische grondslagen harer inrichting, en een grootmeester der kunst als BRIALMONT, die sedert de invoering van het getrokken geschut aan de spits der Europeesche vestingbouwkundigen stond, telde allerwege de degelijkste mannen van het vak onder zijne volgelingen.

Dat zou alles anders worden. Gelijk een geweldige revolutie het sein geeft tot een algemeene opruiming van verouderde begrippen en beginselen, zoo hebben ook de jongste omwentelingen op militair-technisch gebied de heerschende denkbeelden omtrent duurzame versterkingskunst en vestingoorlog omvergeworpen en een finale afrekening met het verledene noodig gemaakt.

De ondervinding leert echter, dat dergelijke geduchte schokken meestal niet spoedig door vrede en eendracht gevolgd worden; zoo is het ook op fortificatorisch gebied gegaan. Het oude was gemakkelijk genoeg over boord geworpen; maar welke weg voortaan zou moeten worden gevolgd, daarover ontstond een groote verscheidenheid van meening. De meest uiteenloopende richtingen treft men daarbij aan: daar zijn de mannen van het behoud, die de teekenen des tijds niet willen zien of zich niet meer kunnen indenken in de veranderde toestanden;

daar zijn de meer of minder gematigd vooruitstrevenden; ook radicalen, die geheel nieuwe en oorspronkelijke wegen gaan, ja zelfs nihilisten, die alles verwerpen en aan de permanente fortificatie in de toekomst alle levensvatbaarheid ontzeggen.

Voor hem, die geroepen was op vestingbouwkundig terrein practisch werkzaam te zijn, leverde deze toestand groote moeilijkheden op. Want hij moest erkennen, dat er voor bijna elke der bepleite zienswijzen en voor elk der voorgeslagen »stelsels der toekomst» argumenten van waarde konden worden aangevoerd. Daarbij kwam, dat ieder stelsel ten slotte de aanwending van zekere technische middelen zou vorderen en men in een tijd, waarin de oorlogswapenen zich zoo verbazend snel ontwikkelen, huiverig moest zijn constructiën en hulpmiddelen toe te passen, waarvan men de zekerheid miste, of zij op den duur tegen de uitwerking der nieuwere aanvalsmiddelen voldoende bestand zouden zijn. Dat bezwaar gold niet het minst voor ons land en voor onze ingenieurs; want de uitkomsten van buitenlandsche proeven werden meestal geheim gehouden, zoodat men daaromtrent slechts onzekere gegevens bezit, terwijl de in ons eigen land uitgevoerde onderzoekingen nog tal van vraagpunten op dit gebied onbeantwoord laten.

Niet minder bezwarend was de geschetste toestand voor hem, die bij het onderwijs tot taak had onze aanstaande officieren in de beginselen der vestingbouwkundige wetenschap in te leiden. Men was eenerzijds verplicht den leerling de bestaande, zij het ook verouderde versterkingen in haren oorsprong, doel en karakter te verklaren en de lastige vraag te beantwoorden, hoe die versterkingen, ondanks hare gebreken en de sedert haren bouw zoo zeer veranderde omstandigheden, aan 's lands verdediging dienstbaar zouden moeten worden gemaakt. Maar men mocht aan den anderen kant den leerling niet onkundig laten van de richting, waarin de vestingbouw der naaste toekomst zich zal bewegen, van de geheel andere beginselen die daarbij gelden, van de nieuwere hulpmiddelen welke toepassing in den vervolge onvermijdelijk zal zijn. De eerstbeginnende leerling is doorgaans van zulk een tweeslachtige leer niet gediend; hij heeft gaarne iets positiefs, waaraan hij kan vasthouden, en hij is — ondanks zijn eerbied voor de mannen van het vak — nog eenvoudig genoeg om er zich over te verwonderen, dat de besten onder hen er nog niet in geslaagd zijn over de eerste en gewichtigste vraagstukken op hun gebied tot eenstemmigheid te geraken.

Het bovenstaande mag voldoende zijn om te verklaren, dat elk rechtgeaard vestingingenieur al sedert lang verlangend uitzag naar het ontstaan eener »moderne fortificatorische school,» niet in den slechten zin van de tyrannie van het dogma, waaraan men zich blindelings vastklampt, zonder rekening te houden met eigen belangen en toestanden, maar om eindelijk weer eens te leeren kennen: een volledig en afgerond stelsel, in zijn strategische en tactische waarde te overzien, in zijn technische oplossing berustend op positieve gegevens, in zijn geldelijke gevolgen voor practische toepassing vatbaar; een stelsel, welks motiveering bevrijd blijft van de machtspreuken en overdrijvingen, die de werken van vele nieuwere schrijvers ontsieren, welks grondslagen berusten op grondige kennis en objectieve beoordeeling der middelen en methoden van den modernen vestingoorlog en bij welks uitvoering eindelijk geen der rijke hulpbronnen is versmaad, die de tegenwoordige techniek oplevert.

Zelfs al zou men zich met de beginselen van zulk een school niet kunnen vereenigen, al zou het stelsel berekend zijn op andere toestanden dan de onze,

dan nog zou de studie daarvan een uitgangspunt kunnen zijn voor eigen onderzoekingen; zij zou ons kunnen leeren, hoe het moeilijke bevestigingsvraagstuk moet worden ter hand genomen en tot een goede oplossing gebracht; zij zou ons bovendien door de vele gegevens op technisch en constructief gebied, die zij ons zou verschaffen, die oplossing gemakkelijk maken.

Sedert eenigen tijd zijn de uitzichten op bevrediging van bovenbedoelden wensch niet ongunstiger geworden. Er begint eenige orde te komen in den chaos van denkbeelden; de al te phantastische voorstellen geraken op den achtergrond en het wordt mogelijk de verschillende opvattingen en stelsels in enkele hoofdgroepen te splitsen. Tevens is in alle landen — behalve in het onze — de tijd van afwachten voorbij en zijn alom de bestaande vestingen naar moderne eischen verbeterd en nieuwe steunpunten voor de landsverdediging tot stand gebracht.

Wij gelooven onze verwachtingen niet te hoog te spannen, als wij meenen dat het hierboven vermelde werk: *Die beständige Befestigung und der Festungskrieg*, niet weinig zal bijdragen om de leer der duurzame versterkingskunst opnieuw in vaste banen te leiden en klaarheid van begrippen omtrent deszelfs hoofdbeginselen te doen ontstaan.

Reeds de omstandigheden, waaronder dit werk is samengesteld en in het licht gegeven, stempelen het tot een belangrijke verschijning op militair-literarisch gebied. Uitgegeven onder het — wel is waar niet officieele, maar dan toch moreele — patronaat van het zoo gunstig bekende en degelijke Technische und Administrative Militär-Comité, is het samengesteld door officieren, die voor het meerendeel hunne sporen reeds als schrijver verdiend hebben. Bovendien zijn zij door de onbekrompen opvattingen hunner chefs in staat gesteld geworden op ruime schaal gebruik te maken van gegevens, die tot dusverre aan de openbaarheid onttrokken waren en welke het werk juist zoo bijzonder belangwekkend maken voor onze militaire ingenieurs, die door gebrek aan betrouwbare gegevens ten opzichte van vele technische vraagpunten nog altijd in het duister tasten. De Schrijver van het eerste deel, dat hoofdzakelijk het strategisch en tactisch gedeelte van de leer der versterkingskunst en des vestingoorlogs behandelt, is de Majoor der Genie VON LEITHNER, wiens degelijke artikelen in de ook hier te lande veel gelezen Oostenrijksche militaire tijdschriften voldoende bekend zijn om verdere aanbeveling overbodig te maken. Het tweede deel, dat meer in het bijzonder het technische gedeelte der krijgswouwkunde bevat en dat voor een deel is gevolgd naar een reeks voordrachten, door den Luitenant-Kolonel der Genie ALBIN JUDA aan den Hoogeren Genie cursus te Weenen gehouden, is door verschillende officieren samengesteld: het eerste hoofdstuk »Kriegsbaukunst» door den Kapitein BRANDTNER, met uitzondering van het gedeelte over electriche installatiën, dat van de hand van Kapitein EXLER is; de hoofdstukken II, »Panzer» en III, »Entwurf beständiger Befestigungen», zijn weer geschreven door den Majoor VON LEITHNER, terwijl eindelijk aan dit deel een Aanhangsel is toegevoegd over »Panzermaterialien», samengesteld door den Luitenant-Kolonel der Genie TILSCHKERT, een bekend en vooral op het gebied der pantsertechniek zeer bevoegd schrijver.

Aan de redactie van den tekst, de samenstelling der platen en het ontwerpen der talrijke daarop voorkomende typen van forten en batterijen hebben nog een aantal andere officieren deelgenomen. Het behoeft geen betoog, dat een werk,

dat op die wijze tot stand komt, alle waarborgen voor veelzijdigheid en objectiviteit oplevert. Doet op dien grond reeds de eerste indruk verwachten hier een werk van groote en blijvende wetenschappelijke waarde te zullen aantreffen, die indruk wordt nog verhoogd door de onberispelijke uitvoering der platen, ten deele in kleuren gedrukt en een schat van ontwerpen en constructiën bevattende.

Een zeer beknopt overzicht van den belangrijken inhoud van dit werk moge hier een plaats vinden.

Zij, die om geldelijke of krijgskundige redenen het nut van vestingen niet geëvenredigd achten aan de nadeelen, welke hare toepassing oplevert — zij, die van een geheele afschaffing der permanente fortificatie droomen, zullen het werk onbevredigd ter zijde leggen. De Schrijver is een overtuigd voorstander van de doeltreffende bevestiging in vreedetijd van gewichtige strategische punten en stellingen, en weerlegt in de Inleiding nog eens in het kort de bekende bezwaren, welke van oudsher, doch in den jongsten tijd met vernieuwden aandrang, tegen den vestingbouw werden te berde gebracht. Het doel van het werk omschrijft hij verder als volgt: in de eerste plaats den ontwikkelingsgang te bespreken van de in de laatste jaren ontstane nieuwe fortificatorische stelsels en daaruit de beginselen af te leiden, die den grondslag voor de moderne duurzame versterkingskunst kunnen vormen; voorts op dien grondslag een geheel nieuw stelsel op te bouwen, dat aan de tegenwoordige eischen beantwoordt. De innige samenhang tusschen vestingoorlog en vestingbouw maakt het verder noodig aan de bespreking van eerstgenoemde een deel van het werk te wijden en de moderne ontwikkeling der leer van aanval en verdediging na te gaan; terwijl eindelijk in het tweede deel alle detail-vormen en elementen der krijgswetenschap worden behandeld, welke kennis voor het ontwerpen en beoordeelen, alsmede voor de constructie van duurzame versterkingen noodig is.

In overeenstemming met dit programma geeft het eerste hoofdstuk een overzicht van de ontwikkelingsgeschiedenis der duurzame versterkingskunst gedurende de laatste twintig jaren. Uitgaande van het tijdperk na de algemeene invoering van het getrokken geschut, schetst de Schrijver de inrichting der positieforten, die na den oorlog van 1870—71 in de meeste Europeesche rijken werden toegepast en die hij onderscheidt in forten met enkelvoudigen wal en forten met dubbelen wal. De voor- en nadeelen dezer beide typen worden besproken, doch tevens aangetoond, dat het stelsel der groote, sterk bewapende forten, met reusachtige tusschenruimten, feitelijk reeds sedert den Fransch-Duitschen oorlog was veroordeeld. Maar men scheen aanvankelijk blind te zijn voor de daaraan verbonden nadeelen en zich tevreden te stellen met palliatieven, in oorlogstijd aan te wenden, totdat eindelijk de toenemende beteekenis van het vuur onder steile invalshoeken den open wal als gevechtsstelling voor de verdedigende artillerie geheel onmogelijk en de invoering der brisante granaten omstreeks 1885 een algemeene hervorming noodzakelijk maakte.

Van de voornaamste voorstellen, die na dat tijdstip zijn gedaan, geeft de Schrijver dan een overzicht; hij bepaalt zich daarbij tot die, welke een geheel oorspronkelijk en zelfstandig karakter dragen, zet deze in korte trekken duidelijk uiteen en onderwerpt hen aan een zaakrijke en grondige critiek. In de eerste plaats worden de verschillende voorstellen van BRIALMONT besproken: die van 1885, neergelegd in zijn *Fortification du temps présent*, waarbij wel reeds rekening

was gehouden met het verhoogde vermogen der nieuwere artillerie en in het bijzonder van het getrokken worpgeschut, doch waarbij de brisante granaten, die juist ongeveer op datzelfde tijdstip in verschillende landen werden ingevoerd, nog buiten beschouwing bleven. Het genoemde werk was daardoor eigenlijk op het oogenblik, waarop het verscheen, al verouderd en werd dan ook reeds in 1888 gevolgd door *Influence du tir plongeant et des obus-torpilles sur la fortification*, waaraan in 1890 nog werd toegevoegd een verhandeling over versterkte vestinggroepen in *Les régions fortifiées*, dat tevens eenige aanvullingen en verbeteringen der vorige werken bevat.

De Schrijver noemt BRIALMONT's invloed baanbrekend ook voor de moderne versterkingskunst; hij schiep een volledig stelsel van pantserfortificatie, dat met de nieuwste artilleristische aanvalsmiddelen rekening houdt en waarbij alle hulpmiddelen der tegenwoordige techniek worden benuttigd. Toch heeft de Schrijver tegen BRIALMONT's voorstellen overwegende bedenkingen; vooreerst zijne al te weelderige opvattingen met betrekking tot de grootte der werken en de daaruit voortvloeiende geldelijke gevolgen, terwijl betrekkelijk weinig voor de verzekering der tusschenruimten wordt gedaan; de overgrootte lengte dezer intervallen en de onvoldoende flankering daarvan uit de forten; de bewapening dezer werken, waarmede de Schrijver zich niet geheel kan vereenigen; de groote afstand, dien de infanteriebezetting in de forten bij eene bestorming heeft te doorloopen om van uit haar onderkomen de gevechtsstelling op den fortwal te bereiken, zoodat — als de vijand bij den aanval zijn geschutvuur tegen het fort tot het laatste oogenblik volhoudt en de infanterie dwingt in haar schuilplaatsen te blijven — deze kans loopt te laat tot afweer der bestorming te kunnen ingrijpen.

Dit laatste bezwaar is o. i. van te meer beteekenis, omdat de door de infanterie af te leggen lange weg ongedekt is tegen plongeerd vuur, een gebrek dat men bij meerdere nieuwere ontwerpen kan opmerken.

Vervolgens wordt de SCHUMANN'sche pantserfortificatie behandeld, waaraan tevens een beschouwing over VON SAUER's voorstellen betreffende den aanval tegen versterkte positiën wordt vastgeknoopt, wegens den grooten invloed, dien deze op de ontwikkeling van SCHUMANN's denkbeelden hebben uitgeoefend.

In het algemeen acht de Schrijver de verwachtingen van VON SAUER ten opzichte zijner aanvalswijze te optimistisch; deze zal slechts zeer zelden, bij slecht voorbereide en gebrekkig gevoerde verdediging, tot het gewenschte snelle gevolg leiden. Toch hebben juist VON SAUER's geschriften, door de schrille kleuren waarmede zij de zwakten en gebreken der oude fortificatie schilderden, meer dan eenige andere er toe bijgedragen, om de noodzakelijkheid eener hervorming van den vestingbouw algemeen te doen inzien en de klippen aan te wijzen, die daarbij moesten worden ontzeild. Verkleining der intervallen, krachtige zijwaartsche bestrijking daarvan van uit de forten, vermindering van het relief en de zichtbaarheid der werken, betere verzekering van het mobiel optreden der verdedigende artillerie, dat alles zijn eischen, welker tegenwoordige, algemeene erkenning voor een groot deel rechtstreeks of indirect aan VON SAUER's invloed is toe te schrijven.

Van de overige nieuwere voorstellen bepaalt de Schrijver zich tot die van MOUGIN, VOORDUIN en ROCCHI. Het ontwerp-fort VOORDUIN wordt met waardeering besproken; onder meer wordt gewezen op de geringe uitgebreidheid en het weinig gunstige doel, dat het den vijand biedt, de zeer weerstandbiedende



constructie tegen beschieting, de uitstekende inrichting der krachtige traditoren-batterij. Daarentegen wordt de stormvrijheid minder goed verzekerd geacht.

Eindelijk geeft de Schrijver nog beschrijvingen en teekeningen van een drietal hoogst belangwekkende Oostenrijk-Hongaarsche pantserfort-typen, zeer origineel in hunne opvatting en inrichting en, ofschoon van droge grachten voorzien en dus voor onze toestanden meestal niet rechtstreeks toepasselijk, toch in ruime mate eene nauwgezette bestudeering waard.

De Schrijver besluit dit overzicht met een terugblik op de beschreven stelsels, die hij samenvat in drie hoofdrichtingen. De eerste onderscheidt zich door de linie met pantserforten, welke laatste niet alleen de hoofdsteunpunten voor de nabijverdediging vormen, maar tevens een veiligheidsbewapening van zwaar geschut voor den artilleriestrijd bevatten; voorts is daarmede verbonden eene meer of minder omvangrijke vredesvoorbereiding der intervallen, waarbij het principe der mobiele defensie meer en meer op den voorgrond treedt.

Daartegenover staat de tweede richting, die haar heil zoekt in talrijke pantseraffuiten, in kleine, weinig in het oog vallende groepen vereenigd en over het geheele verdedigingsfront verspreid. Het is het stelsel der pantserfronten, het meest radicale, brekende met alle tradities der oude school. In menig opzicht gaat dit stelsel volgens Schrijver te ver en het heeft door zijn overdreven opvattingen aanleiding gegeven tot eene reactie, die zich echter in het bijzonder tegen het gebruik van pantseringen richtte, de nadeelen daarvan overdrijvende en de voordeelen onderschattende. Daar echter ook zij, die zich bij deze bestrijding der pantserfortificatie aansloten, begrepen dat de toepassing van ongepantserde geschutopstellingen in de forten onder de moderne artilleriewerking niet wel denkbaar is, zoo kwamen zij er toe *al* het zware geschut over te brengen naar de intervallen en hetzelfde aldaar gemaskeerd en zooveel mogelijk ook mobiel te gebruiken. Zoodoende bleven dus de forten alleen bestemd voor de bestrijding van stormenderhandsche aanvallen en ontstond een derde richting, welker hoofdbeginsel is: volkomen scheiding tusschen de nabijverdediging en den geschutstrijd. Als voorbeeld hiervan worden dan de denkbeelden van WELITSCHKO besproken.

Volkomen nauwkeurig is o. i. de bovenstaande redeneering niet. Zooals bekend is, lijdt WELITSCHKO, bij al zijn groote talenten, aan een soort manie, die men „ijzervrees” zou kunnen noemen; hij heeft zulk een innigen afkeer van pantseringen, dat hij er geen bezwaar in ziet verschillende, zeer gecompliceerde en kwetsbare inrichtingen toe te passen, om slechts tot elken prijs aan de noodzakelijkheid van het gebruik van ijzeren dekkingen te ontsnappen. Die afkeer is geenszins alleen gericht tegen — of voortgesproten uit de al te overvloedige aanwending van pantsers in het pantserfront, maar evenzeer tegen de meer bescheiden toepassing in het stelsel der pantserforten.

Met het beginsel: „scheiding tusschen nabijverdediging en geschutstrijd” heeft echter die afkeer niets gemeen. Wie hem niet deelt en integendeel het gebruik van ijzeren dekkingen voor zekere doeleinden onvermijdelijk acht, kan zeer wel het zoo juiste tactische grondbeginsel van WELITSCHKO's stelsel aanvaarden, maar daarbij toch van pantseringen gebruik maken voor die gedeelten der geschutkracht, waaraan de noodige onuitdoofbaarheid noch door maskeering, noch door beweegbaarheid kan worden verzekerd, d. i. voor de bewapening der forten, uitsluitend tegen den stormenderhandschen aanval. Wij veroorloven ons in

herinnering te brengen, dat wij in de Vereeniging ter beoefening van de Krijgs-wetenschap (1890—91, Vde en VIIIste Verslag) getracht hebben voor deze oplossing van het bevestigingsvraagstuk een bruikbaren vorm te vinden; wij achten dien ook thans nog voor onze toestanden den doelmatigsten, omdat hij — bij al de groote voordeelen, die het bedoelde tactisch beginsel aanbiedt — tevens het zuinigste gebruik van de zoo kostbare pantseringen toelaat.

In deze opvatting werden wij door de lezing van VON LEITHNER's tweede hoofdstuk versterkt. Dit draagt tot titel: »Das System der Befestigungs-Anlagen und ihre Hauptbestandtheile» en behandelt afzonderlijk de manoeuvreerplaatsen (kringvestingen) en de sperwerken. In korte, doch meesterlijke trekken, helder en geheel onbevooroordeeld, zet de Schrijver hier de grondslagen voor het moderne bevestigingsstelsel uiteen, de elementen waaruit het wordt opgebouwd, de eischen waaraan moet worden voldaan, de voor- en nadeelen die de verschillende oplossingen aanbieden. Ook hier stelt de Schrijver weder de drie hierboven vermelde hoofdrichtingen tegenover elkaar, en ofschoon hij geen enkele harer absoluut verwerpt en onder zekere omstandigheden gedeeltelijke toepassing van elke dezer richtingen denkbaar acht, kent hij toch in het algemeen en voor de meeste gevallen, in het bijzonder in geaccidenteerde terreinen, aan het stelsel der pantserforten met gedeeltelijke bewapening van zwaar pantsergeschut de voorkeur toe boven dat der volkomen afscheiding tusschen nabijverdediging en geschutstrijd. Gaat men nu echter na, op welke gronden die voorkeur berust, dan blijkt het aan de eerste richting toegeschreven voordeel meer van academischen aard dan van practische waarde te zijn: »Einheitswerke welche sowohl die Armierung für den Nahkampf als auch die Sicherheits-Armierung an schweren Geschützen umfassen, sind Anlagen, die in sich alles enthalten, was sie zum Kampf gegen einen gewaltsamen Angriff mit vorhergehender Beschiessung bedürfen» (bladz. 85), welk voordeel dan de forten, die uitsluitend tot stormvrije steunpunten dienen, zouden missen. Wanneer nu echter de Schrijver later laat volgen, dat ook bij het door hem bepleite stelsel de hoofdmassa der verdedigende artillerie, die bij het geregeld beleg moet in werking treden, in tusschenbatterijen geplaatst moet worden, dan lijkt ons het eerstvermelde voordeel niet opwegende tegen de ook door Schrijver erkende groote voordeelen van het andere stelsel; dit te meer, omdat naar onze meening tusschen eenen door positie-artillerie voorbereiden gewelddadigen aanval en een meer of minder verkort geregeld beleg geen scherpe grenzen te trekken zijn.

Het hier te lande met voorliefde aangevoerde argument, dat het stelsel der pantserforten met gedeeltelijke bewapening van zwaar geschut goed kooper zou zijn dan het andere systeem, waarbij de veiligheidsbewapening voor het vuur op groote afstanden in permanente tusschenbatterijen wordt opgesteld, laat Schrijver buiten beschouwing. Ik geloof: terecht; een oordeel over de kosten kan maar niet zoo in het algemeen worden uitgesproken, maar moet in ieder bijzonder geval op eene vergelijkende berekening, de locale toestanden tot grondslag nemende, berusten. Ik geloof, dat die berekening in vele gevallen tot de omgekeerde uitkomst zal leiden: tegenover de kosten der zeer eenvoudige en ongepantserde permanente tusschenbatterijen eenerzijds staan aan de andere zijde bij de forten de uitgaven voor de zeer dure zware koepels, met hunne gemetselde onderbouwen, die voor het bomvrij onderkomen tot berging der veel ruimte innemende munitie en tot logies der bedieningen; bovendien niet te vergeten,

de algemeene uitbreiding, die het fort door deze toevoeging ondergaat en de verhooging van kosten, die daaruit voortvloeit, zoowel wat het aardwerk als wat de onteigening en bodemverbetering betreft.

Het derde hoofdstuk is aan den vestingoorlog gewijd. Hierover kunnen wij kort zijn; een groot deel hiervan, den aanval betreffende, werd in de Vertalingen en Overdrukken van de Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap overgenomen en is dus bekend. Ook de Kapitein-Ingenieur A. J. DOORMAN bespreekt in deze aflevering van ons Tijdschrift, in het opstel: »De moderne vestingslag», de denkbeelden, door VON LEITHNER in dit hoofdstuk ontwikkeld.

Het eerste deel van het werk eindigt met een Aanhangsel, bevattende de beschrijving van eenige op de platen voorkomende ontwerpen van moderne verdedigingswerken, waarin als 't ware de in het tweede hoofdstuk neergelegde beginselen zijn tot uitdrukking gebracht. Men vindt daar o. a. fortten uitsluitend voor de nabijverdediging, met en zonder pantsers voor licht geschut; permanente tusschenbatterijen voor den geschutstrijd; pantserforten, voorzien van zware koepels, alsook bergforten en blokhuizen.

De rijke inhoud van het tweede deel betreft hoofdzakelijk het technische gedeelte der vestingbouwkunde. De platen herinneren, door hare zorgvuldige uitvoering, aan het niet minder voortreffelijke plaatwerk van het k. u. k. techn. und adm. Militär-Comité: *Constructions-Details der Kriegsbaukunst*, dat in 1878—80 verscheen en thans door deze uitgaaf wordt aangevuld en weder op de hoogte van den tijd gebracht. Wij kunnen, met het oog op onze plaatsruimte, slechts een korte opsomming van de voornaamste der behandelde onderwerpen geven. Hoofdstuk I »Kriegsbaukunst», bevat o. a.: theoretische beschouwingen over de uitwerking van projectielen, alsmede zeer belangrijke gegevens omtrent uitkomsten van schietproeven; constructie van vrijstaande en bekleedingsmuren, ijzeren hekwerken en andere hindernismiddelen; bomvrije gebouwen en hunne constructie met het oog op het hedendaagsche worpvuur; details van gebouwen, als: schietgaten, licht- en luchtopeningen, deuren, bruggen, hijschijnrichtingen voor geschut en munitie; electriche verlichting, zoowel van het voorterrein als van de lokalen binnen het fort en de grachten; electriche ventilatoren; telegraphen, telephonen, schelinrichtingen, enz. Dan verder: inrichting der verschillende ruimten in verband met hunne bestemming, als kazematten, flankinrichtingen, woonlokalen, magazijnen. Eindelijk de inrichting van den open wal en van de bij vestingwerken voorkomende waterbouwkundige werken. Het tweede hoofdstuk behandelt de pantseringen: beschouwingen over het weerstandsvermogen; constructie der hoofd- en der voornaamste onderdeelen; beschrijving van de meest bekende voorbeelden van draaibare en vaste pantserconstructies. Hoofdstuk III eindelijk geeft »Anhaltspunkte für den Entwurf beständiger Befestigungen.» Het Aanhangsel, hierboven reeds met een enkel woord vermeld, bespreekt de pantsermaterialen, hunne bereiding, eigenschappen en metallurgie, waarbij ook aan de nieuwere materialen voor scheepspantsers de noodige aandacht geschonken wordt.

Wij moeten ons tot dit beknopt overzicht bepalen, doch vertrouwen, dat het voldoende zal zijn om den lezer een denkbeeld te geven van den zeer belangrijken inhoud van het werk. Wij hopen tevens, dat het in het bijzonder onze officieren der genie moge uitlokken tot kennismaking en ernstige bestudeering; zij zullen daarin niet alleen een interessante lectuur, maar ook een welkome hulpbron bij het ontwerpen vinden.

Als eene bijzonderheid, die voorzeker een gunstig licht werpt op de beteekenis van het werk, mag hier niet onvermeld blijven, dat de eerste uitgaaf, die in December 1893 het licht zag, reeds in Januari 1894 was uitverkocht, zoodat reeds dadelijk een tweede druk noodig werd, die in Juni jl. is verschenen. Deze tweede druk verschilt slechts in zeer enkele punten van den eersten. Ten slotte zij nog opgemerkt, dat de kustversterkingen in het werk geheel buiten beschouwing blijven, doch dat in de afleveringen 5, 6 en 7 der *Mittheilungen über Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens* van dit jaar een uitvoerig opstel van dezelfde bekwame hand verscheen, waarin ook dit gedeelte der duurzame versterkingskunst van het moderne standpunt behandeld wordt.

C. J. SNIJDERS.

Breda, Juli 1894.